

Om grønland, grønlændere og danskere

af Anders Ølgaard

Denne artikel repræsenterer en udvidet og revideret version af en båndafskrift af et foredrag holdt på Askov højskole den 3. oktober 1976 om det i titlen anførte emne. Den noget causerende tone i foredraget er søgt bibeholdt.

Alle illustrationer til dette temanummer er udført af den grønlandske kunstner Kristian Olsen (Aaju). Med Anders Ølgaards manuskript i tasken har Kristian Olsen på en sommerrejse til Grønland i år indfanget de motiver, som efter hans mening bedst illustrerer nogle vigtige emner i teksten. De her viste tryk, tegninger og fotografier er resultatet af et nært samarbejde mellem forfatter, illustratør og redaktionen.

1. I Askov Lærlingenes årsskrift for 1975 skrev Helge Skov om folks bagland. Måske kan det være rimeligt, at jeg starter med at beskrive mit eget bagland i grønlandsk sammenhæng. En sådan baglandsbeskrivelse kan samtidig give et indtryk af, hvilke forudsætninger der efter min mening også er relevante, når man diskuterer Grønland. Som det straks vil vise sig, er det nemlig ikke blot økonomi, jeg vil komme ind på.

2. For det første har jeg i 12 år haft med *Færøerne* at gøre i et rådgivende udvalg under Statsministeriet. Dermed mener jeg selv, at jeg er kommet ganske godt ind i de problemer – ikke blot økonomiske, men også kulturelle og nationalpolitiske – som man har deroppe. Hvis nogen derfor i det følgende af og til tænker: „Den idé har han nok fra

Færøerne!“, så er det sikkert ikke helt forkert. Men jeg vil da gerne i samme åndedrag tilføje, at jeg naturligvis er helt klar over, at problemerne er hundrede gange så komplicerede – eller måske mere – på Grønland end på Færøerne.

Dertil kommer, at jeg er født og opvokset i *Sønderjylland*, nærmere bestemt i Aabenraa, hvor jeg havde min barndom i 1930'erne. Derfor er folkelige og nationalpolitiske problemer noget, jeg næsten bogstaveligt har fået ind med modermælken. Og det er måske forklaringen på, at jeg blev så optaget af de færøske problemer – og nu er ved at blive det med hensyn til de grønlandske. I det daglige deltager en økonom jo i embeds medfør især i den offentlige debat om mere tekniske problemer i forbindelse med den økonomiske politik,

hvad enten det drejer sig om finanspolitikens strammingsgrad, valutakurser eller indeksslån. Hermed bidrager han måske – uden at ville det – til den opfattelse, at det er disse mere tekniske ting, der er de afgørende. Men det er jo helt forkert. I sidste instans må erhvervsforhold, økonomisk politik etc. ses i en større sammenhæng, som også er folkelig, kulturel og national.

Dette hovedsynspunkt fik jeg bekræftet, da jeg – og det er den tredje del af mit bagland – fra foråret 1968 til efteråret 1969 var økonomisk rådgiver for finansministeriet i *Malaysia*, der som bekendt ligger syd for Thailand og nord for Singapore (samt på nordsiden af Borneo). Beboerne er dels malayer, dels kinesere med et mindre indslag af indere – og europæere. Det giver anledning til nok så alvorlige raceproblemer (med blodige eksplosioner en gang imellem, som i foråret 1969), og samtidig er der naturligvis store – men ikke uovervindelige – sprogproblemer. Så det er nok ikke nogen helt dårlig baggrund at have, når man interesserer sig for Grønland.

3. Endelig kender jeg faktisk også lidt til Grønland – omend endnu alt for lidt. Som et led i den omformning af det grønlandske samfund, der i øjeblikket finder sted – og som må finde sted, hvad enten man kan lide det eller ej; spørgsmålet er blot: hvordan? – er der opstået alvorlige beskæftigelsesproblemer for den grønlandske befolkning. Bl. a. for at søge at løse disse problemer har Grønlands Landsråd nedsat et *Erhvervsudviklingsråd*, hvis medlemmer (grønlandere) og tilforordnede (hovedsagelig

danskere) alle bor på Grønland. For at skabe mulighed for, at dette råd kunne få kontakter udadtil, blev der – i Landsrådets regi – nedsat en dansk støttegruppe for Erhvervsudviklingsrådet. Det skete i foråret 1976, og denne støttegruppe er jeg med i. Faktisk er det ikke korrekt, når jeg netop kaldte den „dansk“. Den består nemlig af to danskere og en færing.

4. På denne baggrund er det ikke min tanke at komme med lange statistiske udredninger – endsige resultater – af dybtgående økonomiske analyser. Jeg vil heller ikke prøve at komme med svar. I stedet for vil jeg forsøge at koncentrere mig om at *rejse relevante spørgsmål*. Og i denne sammenhæng vil jeg gerne straks understrege, at når jeg ikke vil prøve at komme med patentløsninger, så skyldes det ikke blot et utilstrækkeligt kendskab til det grønlandske samfund, men også at løsninger og svar på disse spørgsmål ifølge sagens natur helt fundamentalt må være politiske. Løsningerne kan med andre ord ikke med fordel overlades til teknokrater, sagkyndige eller eksperter, eller hvad man nu kalder folk som mig.

5. Men hvad vil det nu sige, at de *spørgsmål, jeg vil drøfte, er politiske*? Ja, herom kunne man tale længe, for forholdet mellem politikere og eksperter diskuteres jo livligt for tiden, men det skal jeg nu afstå fra. Når jeg vil sige lidt om dette problem – og jeg mener, at det er vældig væsentligt – så hænger det sammen med, at når de grønlandske problemer er så vanskelige at håndtere, så

skyldes det efter min mening bl. a., at de er *politiske på to ledder*. De er dels politiske på den måde, at man fra dansk side må tage stilling til dem, men desuden er de naturligvis politiske ud fra et *grønlandsk* synspunkt. Det lyder banalt, men er det desværre ikke altid.

Der kan nemlig stadig i Danmark somme tider være en tendens til at overse, at der på Grønland findes et grønlandsk samfund, hvor der i hvert fald efterhånden er ved at opstå et mønster af politiske meningsdannelse. Disse politiske opinionsmønstre på Grønland må naturligvis også ind i billedet, og det bliver derfor i en slags samspil mellem den politiske proces på Grønland og den politiske proces i Danmark, at beslutningerne i sidste instans må tages. Hvordan dette mønster – der jo kan variere fra sagsområde til sagsområde – kan tænkes udformet, skal jeg ikke komme ind på her. Det er klart, at man her kan have Færøerne i tankerne, men i så fald må det samtidig være klart, at man ikke altid vil få de ideelle løsninger m. h. t. den dansk-grønlandske beslutningsproces ved blot at kopiere den dansk-færøske (som der jo i øvrigt i parentes bemærket ikke er enighed om, i hvert fald ikke mellem de færøske partier). Hvad jeg har villet understrege er blot, at de grønlandske problemer *ikke alene er politiske ud fra et dansk synspunkt, men også – og ikke mindst – ud fra et grønlandsk*.

6. At de grønlandske problemer ikke udelukkende er politiske, forstået i en dansk økonomisk-politisk sammenhæng, er noget, som man desværre har været

længe om at erkende i Danmark, hvad der så igen har givet anledning til problemer i relation til grønlænderne og den grønlandske politiske meningsdannelse. Man kan hævde, at dette er en påstand, der må stå for min egen regning, men da jeg kommer tilbage til den flere gange i det følgende, vil jeg gerne allerede nu uddybe den lidt.

I en kronik i 1970¹ prøvede jeg at analysere hele dette problem og anvendte dengang betegnelsen: „abeburs-tilskuermentaliteten“ om en holdning i Danmark til grønlandske spørgsmål, som jeg anså for ganske udbredt. Ordets rytme med de mange daktyler er ganske attraktiv, men bortset herfra kunne betegnelsen jo nok fortolkes som noget provokerende, hvad den da også var tænkt som – men vist desværre ikke dengang blev opfattet som i det omfang, jeg havde håbet.

Meningen med at introducere denne betegnelse var at sætte søgelyset på, at man i den danske debat dengang kunne – og den dag i dag desværre somme tider stadig kan – få den fornemmelse, at den danske diskussion om grønlandske emner har alt for mange lighedspunkter med samtaler, der foregår, imens vi står ude i Zoologisk Have og ser på aberne. „Skal de have nødder? – skal vi måske flytte dem? I hvert fald er det (naturligvis) os, der bestemmer, for det er os, der betaler – i hvert fald så længe grønlænderne forsikrer, hvor glade de er for at være danskere, og hvor meget de prøver at ligne os. Hvis piben får en anden lyd, kan de jo bare ryge og rejse“ – for

1 „Skal Grønland have fjernsyn?“ Kronik i *Politiken* den 29. april 1970.

nu at citere en af de mest provokerende passager i kronikken. Jeg tror ikke, man i Danmark gjorde (gør) sig klart, hvor krænkende det må virke for grønlænderne, når man i Danmark diskuterer grønlandske problemer på denne måde.

7. Naturligvis er det let nok for mig at fremhæve dette forhold og dermed stille mig selv i en noget „frelst“ belysning. Og det må jo også med det samme indrømmes, at der ikke dengang på Grønland var – og den dag i dag på Grønland kun er tilløb til – hvad man kunne kalde en fælles grønlandsk politisk opinion. Tværtimod er der kun spirer til den, hvad jeg ikke havde overset, da jeg tidligere var inde på, at de grønlandske problemer er politiske på to ledder.

Desuden vokser spirerne ikke i samme retning. Man kan ikke registrere en fælles grønlandsk politisk enighed om ret meget – og så er det jo i denne forbindelse kun en ringe trøst, at den samme tendens til politisk uenighed ikke er ukendt i andre lande. Skulle man pege på et særligt karakteristisk træk ved den grønlandske politiske debat, måtte det nok snarere være, at dialogen er meget spæd. Når man betænker den grønlandske befolknings baggrund og vilkår indtil de allerseneste år, er det jo heller ikke mærkeligt, hvis det kan være vanskeligt at få en afklaret grønlandsk intern diskussion om koncessionsbetingelser ved olieeftersforskning og andre emner, der mildt sagt må ligge den enkelte grønlander noget fjernt.

8. Som afslutning på disse lidt spredte indledende bemærkninger skal jeg lige

knytte et par bemærkninger til et spørgsmål, der måske for en overfladisk betragtning kan opfattes som terminologisk og derfor ligegyldigt. Jeg har talt om færinger, om grønlændere og om danskere; betegnelserne er med velberåd allerede anbragt i foredragets titel. I denne forbindelse er der et punkt, jeg har lovet færøske og grønlandske bekendte at bringe frem, hver gang jeg taler om disse emner, og det er ordet „syddansk“. Det er tilsyneladende ved at vinde indpas i det danske sprog, og det til trods for at de fleste færinger og grønlændere bliver stærkt ophidsede, når de hører det, et forhold som – karakteristisk nok – de danskere, der anvender ordet, overhovedet ikke er opmærksomme på.

Problemet er naturligvis, at man ved at kalde danskere for „syddanskere“ implicerer, at færinger og grønlændere også er danskere, nemlig „norddanskere“, hvad de pågældende meget skal have sig frabedt. Tilsvarende problem opstår i forbindelse med titlen på radioens løbende serie: „Mindretal i nord“. Og før man affærdiger disse spørgsmål, skal man være opmærksom på, at helt tilsvarende, sproglige vanskeligheder eksisterer på den anden side af Vesterhavet. Her vil mange udlændinge tale om „England“ som en samlebetegnelse for Storbritannien (problemerne m. h. t. sproglige betegnelser er endnu mere indviklede derovre, men det skal jeg ikke komme ind på). Imidlertid vil man hurtigt opdage, at en skotte bliver dødeligt fornærmet over at blive kaldt englænder. På denne baggrund er det måske forståeligt, at tilsvarende problemer eksisterer.

"Spirene vokser ikke i samme retning."

“Abeburstilskuermentaliteten.”

sterer inden for „det danske rige“. Som *geografisk* betegnelse kan dette sidste udtryk anvendes, men vi mangler efter min mening et ord, der karakteriserer befolkningen i hele riget, og vi mangler et ord for den del af det danske rige, der bebos af danskerne. Danmarks Statistik har da også ved opgørelsen af udenrigshandelen tydeligt nok været ude i vanskeligheder, før de besluttede sig til i deres officielle publikationer at anvende betegnelsen „det egentlige Danmark“.

9. Når jeg har brugt så megen tid til at tale om tilsyneladende ligegyldige

definitioner, så er det naturligvis, fordi disse nok ikke er så ligegyldige endda – i hvert fald ikke for færingerne og grønlænderne. For hvad jeg ovenfor har sagt, er jo blot en anden formulering af, at efter min sprogbrug bor der i det danske rige tre folk: Danskerne (for nu at tage os selv først), grønlænderne og færingerne. Hermed er vi ved at tage hul på nationalpolitiske problemer, og så er problemerne jo i hvert fald ikke *trivielle* længere. Men det skal jeg ikke uddybe lige nu. Jeg skal blot afslutte med at sige, at jeg ikke, heller ikke i det følgende, vil prøve at komme med juridiske fortolkningsbidrag til, hvad „et

folk“ er. Jeg vil blot holde mig til Grundtvigs definition²:

„Til et folk de alle høre,
som sig regne selv dertil.“

Lidt historiske randbemærkninger

10. Efter disse indledende strejflys kan der være grund til et par historiske randbemærkninger for at få tingene sat i perspektiv. Jeg vil begynde ved begyndelsen – ikke ved Hans Egede, men ved situationen, som den tegnede sig lige før den anden verdenskrig. Man kunne dengang se tilbage på en dansk politik i Grønland op gennem århundredet til og med 1930'erne, hvor det reelle indhold i betegnelsen „abeburstilskuermentaliteten“ ikke rammer helt ved siden af som karakteristisk af den daværende politik. I hvert fald var det ubestrideligt danskerne, der dengang bestemte på Grønland. Men vel at mærke på en politisk baggrund, der var fundamentalt forskellig fra den, vi kender i dag. Man havde jo på dette tidspunkt ikke – så lidt som i andre dele af Europa – fantasi til at forestille sig den bølge af nationale bevægelser i de økonomisk mindre udviklede dele af verden, kolonier etc., som satte ind efter den anden verdenskrig.

I stedet kan man vist – noget forenklet – fremstille den danske politik på Grønland sådan, at man tog udgangspunkt i, at grønlændernes ydre vilkår, livsform og traditioner bevirkede, at det

² Hentet fra „Folkeligt skal alt nu være“, en sang, der desværre ikke mere er særlig kendt uden for højskolekredse. Det ville være fristende at komme med citater fra denne herlige sang – og evt. bl. a. erstatte „danske“ med „grønlændere“ – men jeg skal nøjes med at henvise til nr. 431 i den gamle højskolesangbog.

“I hvert fald var det ubestrideligt danskerne, der dengang bestemte på Grønland.”

måtte være helt naturligt at føre en slags reservatpolitik, hvor grønlænderne levede en beskyttet tilværelse inden for rammer, der var fastsat fra dansk side.

Denne politik var ikke uden positive aspekter. Bl. a. indebar den, at det antal danskere, der var på Grønland, var begrænset, samtidig med at de pågældende blev deroppe en længere årrække. De var derfor mere indstillet på at lære sig det grønlandske sprog og tilpasse sig det grønlandske samfund. For så vidt foregik livet på Grønland dengang i højere grad på grønlandske præmisser, ikke mindst for de danskere, der var bosat på Grønland.

En anden side af dette mønster var naturligvis, at de økonomiske konsekvenser for den danske statskasse af den førte grønlandspolitik var ret begrænsede. Til gengæld var forholdene på Grønland heller ikke problemfri. Eksempelvis var sundhedsvæsenet utilfredsstillende, bl. a. var dødeligheden meget stor.

11. Efter den anden verdenskrig kom der som bekendt et systemskifte, men der kan være grund til at opholde sig lidt ved den måde, hvorpå systemskiftet kom. Det var ikke som resultat af en grundig dansk, endsige grønlandsk, debat om disse forhold – i hvert fald ikke sådan, som jeg selv stærkt forenklet ville karakterisere forløbet. Den politik, man slog ind på, blev sat på prent i grundloven fra 1953, og debatten om den nye forfatning vedrørte dengang kun i begrænset omfang de mere centrale problemer i den danske politik på Grønland.

I øvrigt er optagelsen af Grønland i Danmark formuleret på en lidt pudsig måde, hvis man kigger i grundloven. Der står i starten, at den gælder for „alle dele af det danske rige“, og en nærmere præcisering heraf findes kun i grundlovens bestemmelser om folketingsvalg, hvor der jo står, at af folketingets 179 medlemmer vælges to på Færøerne – og to på Grønland. Altså var Grønland hermed blevet en del af det danske rige.

12. Vil man finde baggrunden for – og hermed indholdet i – Grønlands nye status, skal udgangspunktet som nævnt næppe søges i en forudgående dansk debat om problemet, men snarere i den

„antikoloniseringskampagne“, der prægede FN fra slutningen af 1940'erne. Afkolonisering var tidens løsen, og kolonimagter måtte løbe spidsrod i FN og redegøre for, hvorfor de endnu ikke havde afviklet deres kolonier.

Fra et dansk synspunkt kunne en status som en kolonimagt ikke være særlig attraktiv, men der var jo kun to veje ud af problemerne: Enten kunne Grønland etableres som en selvstændig nation, eller også måtte Grønland indlemmes i det danske rige på lige fod med dets øvrige bestanddele. Da den første mulighed var helt urealistisk, bl. a. på baggrund af den hidtil førte politik, blev man så at sige automatisk ført frem til den løsning, der blev resultatet: Grønland blev en del af det danske rige. Den logiske konsekvens heraf måtte være, at der skulle være lige vilkår for danskere og grønlændere på Grønland (og i Danmark), ellers havde hele konstruktionen jo ingen mening.

Sammenfattende fører disse betragtninger altså frem til, at når man med udgangspunkt i grundloven af 1953 etablerede lighed mellem grønlændere og danskere på Grønland, så var det egentlig ikke ud fra dybtgående overvejelser om den mest hensigtsmæssige løsning af disse problemer, men snarere som en logisk – og altså naturlig – konsekvens af, at man i Danmark ikke længere ville være kolonimagt.

Lighed? – Enhed?

13. Ét er imidlertid som bekendt teori, et andet praksis. Og med hensyn til lighed har en klog franskmand jo sagt: „Der er lighed i Frankrig. Det er for-

"Lige vilkår."

budt, både for rige og fattige, at stjæle
brød og at sove under broerne."

De problemer, man herved føres ind
på, er velkendte og skal derfor kun om-

tales ganske kort. Når man slipper en økonomisk udvikling løs i et samfund som det grønlandske efter anden verdenskrig, og når man samtidig erindrer sig forskellene i uddannelse, tradition etc., etc. mellem grønlændere og danskere, så er det klart, at den formelle lighed mellem grønlændere og danskere i realiteten måtte blive ensbetydende med en ensidig dansk dominans, fordi de nye aktiviteter, der blev startet, var nogle, som danskerne beherskede, men grønlænderne ikke. Det måtte derfor blive danskerne, der indtog de ledende poster snart sagt overalt, mens grønlænderne fik de mere passive roller og måske efterhånden følte, at det samfund, der var ved at blive bygget op, ikke var deres. Som sagt, denne karakteristik af udviklingen er i dag mildest talt ikke videre original, og jeg skal derfor ikke uddybe den, men kun komme med to supplerende fodnoter.

Den ene er, at disse betragtninger umiddelbart kan opfattes på den måde, at efterkrigstidens grønlandspolitik udelukkende har anrettet ulykker, set fra et grønlandsk synspunkt. Herved overser man dog, at denne lighedspolitik jo samtidig indebar, at der fra det offentlige side på en lang række områder skulle stilles ydelser til rådighed for den grønlandske befolkning i et omfang, der efterhånden skulle svare til niveauet i Danmark, hvad der vel måtte antages at indebære meget betydelige fordele for grønlænderne, samtidig med at modstykket naturligvis måtte være, at der herved blev pålagt de danske skatteydere økonomiske byrder. Det kommer jeg tilbage til.

14. Min anden fodnote har et lidt andet tema. Jeg mener nemlig, at det er vigtigt at få slået fast, at den politik, man kom ind på, ikke alene i sit udspring havde en begrundelse, man i dag stort set har glemt, men også at alle – både i Danmark og på Grønland – i en lang periode betragtede den førte politik som noget helt naturligt. Der var ingen, der fremførte de synspunkter, vi nu hører så ofte – hverken grønlændere eller danskere. Det kan være værd at fremhæve dette, dels fordi det i dag ofte overses, dels fordi det kan bidrage til forståelsen af begivenhedsforløbet gennem 1950'erne og 1960'erne.

15. Min påstand om, at det hænger sådan sammen, vil jeg søge at belyse ved hjælp af et par citater. De første er hentet fra betænkningen fra Grønlandsudvalget af 1960, som nedkom i 1964.³ Baggrunden for udvalgets nedsættelse var en udtalelse fra *Grønlands Landsråd* i sommeren 1959. Landsrådet peger bl. a. på det nødvendige i at få fastslået „Grønlands placering som en ligeberettiget dansk landsdel – hverken mere eller mindre“ (betænkningen side 9).

Denne udtalelse stammer altså fra 1959, men det citerede hovedsynspunkt blev fastholdt under udvalgets arbejde. Dette kan belyses ved et citat fra betænkningen vedrørende et af de problemer, der i dag har en nøglestilling i grønlandsdebatten, nemlig uddannelsesspørgsmålet. I betænkningen er indeholdt et bilag herom, hvor det indledningsvis hedder (side 200):

³ *Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960. Betænkning nr. 363, København 1964.*

„Ved udarbejdelsen af et uddannelsesprogram for Grønland er rådet gået ud fra den forudsætning, at unge i Grønland bør have mulighed for at gennemgå den uddannelse, der må anses for påkrævet for at give dem de nødvendige forudsætninger for på lige fod med andre at kunne opnå arbejde og stillinger såvel i Grønland som i den øvrige del af riget.“

Nu må man huske, at Grønlandsudvalget foruden danskere havde fem grønlandske medlemmer, nemlig to folketingsmænd og tre medlemmer af Grønlands Landsråd. Alligevel er der ingen mindretalsudtalelser i forbindelse med det netop citerede. Og det selv om der i betænkningen i forbindelse med den centrale målsætning på et så vigtigt område som skoleområdet overhovedet ikke er antydning af, at der skulle være en særlig grønlandsk problematik, der kunne begrunde andre løsninger end i Danmark. Og det så sent som i 1963–64. På denne baggrund er det jo svært at påstå, at den skoleproblematik, man i dag er kommet ind på at drøfte, har været erkendt længe – heller ikke fra grønlandsk side.

16. Mit andet citat stammer fra et interview i Politiken den 26. april 1970 med formanden for Grønlands Landsråd. Jeg nævner det ikke for at puste til en intern grønlandsk polemik, men blot for at illustrere, hvordan man fra dansk side måtte opfatte den grønlandske opinion på dette tidspunkt, al den stund udtalelsen altså kom fra den ledende politiske grønlandske personlighed. Landsrådsformanden sagde i interviewets afslutning:

„Jeg ville så gerne have de to landområder smeltet sammen til ét kød og blod og til *én sjæl* – tag endelig det sidste med. Grønlænderne er glade, fordi de har en Gud, og en mor som hedder Danmark ...“

Dette blev altså ikke sagt af en hr. hvemsomhelst, og det var så sent som i 1970. På den baggrund håber jeg at have vist, hvad jeg mente med, at selv om problemerne på en række områder måske ikke har forandret sig så meget gennem det sidste årti, så har *erkendelsen af problemet* taget en helt ny form – og vel at mærke først på et tidspunkt, der er meget senere, end man i dag i almindelighed gør sig klart.

Fundamentale afvejningsproblemer

17. På det seneste er der jo imidlertid unægtelig kommet gang i debatten, ikke mindst på Grønland. Debatten går som bekendt specielt på spørgsmål om hjemmestyre eller selvstyre, om ejendomsretten til Grønlands undergrund, om kriterier for fordeling af eventuelle indtægter i forbindelse med mineraludvinding etc., etc.

Nu tilkommer det jo ikke udenforstående at blande sig i, hvilke emner andre – og i dette tilfælde altså grønlænderne – ønsker at debattere, men derfor kan man måske nok alligevel have lov at observere, at hvad der diskuteres er især *kompetencespørgsmål*. Ikke et ondt ord om sådanne debatter, der jo finder og har fundet sted under tilsvarende omstændigheder andre steder i verden.

Det problematiske er imidlertid, at debatten næsten helt er koncentreret om

"Grønlanderne er glade, fordi de har en Gud, og en mor som hedder Danmark."

sådanne emner, hvorved man kommer til at forsømme *at beskæftige sig med målsætningerne for og det faktiske indhold i den fremtidige politik på Grønland*. Uanset hvordan kompetenceforholdene løses, skal der jo nu engang også føres politik på Grønland i fremtiden. Men hvilket indhold denne politik mere konkret skal have, hører man ikke meget om i den grønlandske debat. Det skyldes måske, at man herved kommer ind på mere komplicerede og uoverskuelige problemer, som der ikke findes nogen patentløsning på. Men man må gøre sig klart, at også ved ikke at drøfte problemer kan man blive medansvarlig for, hvordan de løses. De løses måske i så

fald lige så stille, uden at nogen rigtig er klar over det, inden for de allerede foreliggende rammer. Et citat fra direktør Gunnar Rosendahl, GTO, som jeg senere skal komme ind på, vil illustrere, hvad jeg mener. Mere generelt kan man også formulere det på den måde, at undladelser kan få lige så alvorlige konsekvenser som faktisk stillingtagen, jfr. strudsens placering af sit hoved i en nærliggende busk.

18. Hvad er det da for emner, man efter min mening forsømmer i grønlandsdebatten – ikke mindst på Grønland? Det er dybest set nogle fundamentale afvejningsproblemer, som man tilsy-

neladende ligesom skyder fra sig. Og gør man det, får man heller ikke sat de øvrige problemer rigtigt i perspektiv. Det er omkring disse emner, resten af, hvad jeg vil sige, er koncentreret. At det samtidig er denne del, som det ligger mig mest på sinde at behandle, er det vist i og for sig overflødigt at understrege. Jeg gør det alligevel – også ved at knytte mine kommentarer til fire tavler, hvoraf især den første og den sidste prøver at sammenfatte de problemer, man måske har en tendens til at liste udenom som katten om den varme grød.

Fundamentalt afvejningsproblem nr. 1:

Jo hurtigere grønlandsk udbygning, jo mindre grønlandsk indflydelse.

*

Fundamentalt afvejningsproblem nr. 2:

Jo større grønlandsk indtjening (evt. fra mineraler), jo større grønlandsk indflydelse. (?)

Tavle 1. Fundamentale afvejningsproblemer.

19. Det mest fundamentale afvejningsproblem er anført som nr. 1 på tavle 1. (Nr. 2 er lidt mere kompliceret og er derfor samtidig forsynet med et lille spørgsmålstegn; det kommer jeg tilbage til senere). Men det mest fundamentale afvejningsproblem, man har været stillet overfor på Grønland og stadig er stillet overfor, er altså, at jo hurtigere man vil udbygge det grønlandske samfund, jo mindre bliver den grønlandske indfly-

delse. Jo hurtigere man stabler skoler, hospitaler etc. på benene, jo flere udefra kommende håndværkere, lærere og læger etc., etc. bliver man nødt til at acceptere. Og det bliver – hvad enten man kan lide det eller ej – i hvert fald i første omgang disse danskere eller andre udefra kommende, der kommer til at „køre“ væsentlige dele af samfundet. Den grønlandske indflydelse bliver altså nødvendigvis reduceret.

Karakteristisk nok var dette fundamentale afvejningsproblem overhovedet ikke inde i debatten omkring 1960; man interesserede sig slet ikke for det. Grønland var jo en del af det danske rige, og heraf fulgte automatisk, dels at grønlænderne naturligvis på en række områder skulle have samme offentlige ydelser som i Danmark, dels at danskere og grønlandere skulle stilles lige – i hvert fald formelt, jfr. ovenfor – både på Grønland og i Danmark. Der skulle altså være lighed og enhed, jfr. citatet om målsætningen for skolepolitikken ovenfor.

Accelererende danske udgifter på Grønland gennem 1960'erne

20. Interesserede man sig således dengang ikke meget for de problemer for grønlænderne og grønlandsk kultur, som måtte blive resultatet af en sådan politik, så interesserede man sig til gengæld for tempoet i udbygningen på Grønland. Et par nøgletal er uundgåelige; de fremgår af tavle 2. Tallene viser den danske stats udgifter på Grønland i udvalgte år.⁴ De er anført i det, økonomerne

⁴ Tallene er hentet fra Det økonomiske Sekretariat, *Statsfinanserne 1969/70 og Statsfinanserne 1973/74*, tabel III.

kalder for „årets priser“, og er med andre ord ikke justeret for inflationens virkninger.

Mill. kr., årets priser	Civile anlægs- udgifter	Drifts- udgifter	I alt
1965/66	115	194	309
1968/69	215	268	483
1972/73	276	402	678
1973/74	242	467	709

Tavle 2. Statsudgifter på Grønland.

I første omgang vil jeg især se på tallene fra 1965/66 og 1968/69. Tallene for 1972/73 og 1973/74 kommer jeg tilbage til, når jeg senere kommer ind på den økonomiske udfladning i begyndelsen af 1970'erne. Fra 1965/66 til 1968/69 voksede de civile anlægsudgifter – d. v. s. udgifter til nye skoler, sygehuse, andre bygninger, veje etc. – eksplosivt, idet de næsten fordobledes fra godt 100 til godt 200 mill. kr. Samtidig forøgedes driftsudgifterne, men procentvis naturligvis ikke så stærkt som anlægsudgifterne, fordi driftsudgifterne allerede i 1965/66 var nået ganske højt op. I løbet af treåret forøgedes driftsudgifterne med knap 40 pct. til knap 270 mill. kr. De samlede udgifter voksede således i løbet af treårsperioden med godt 50 pct. i årets priser.

21. For enhver økonom er fordoblingen af anlægsudgifterne på tre år til godt 200 mill. kr. det mest fantastiske af de nævnte tal. En sådan udvikling har næppe sit sidestykke, hverken i andre

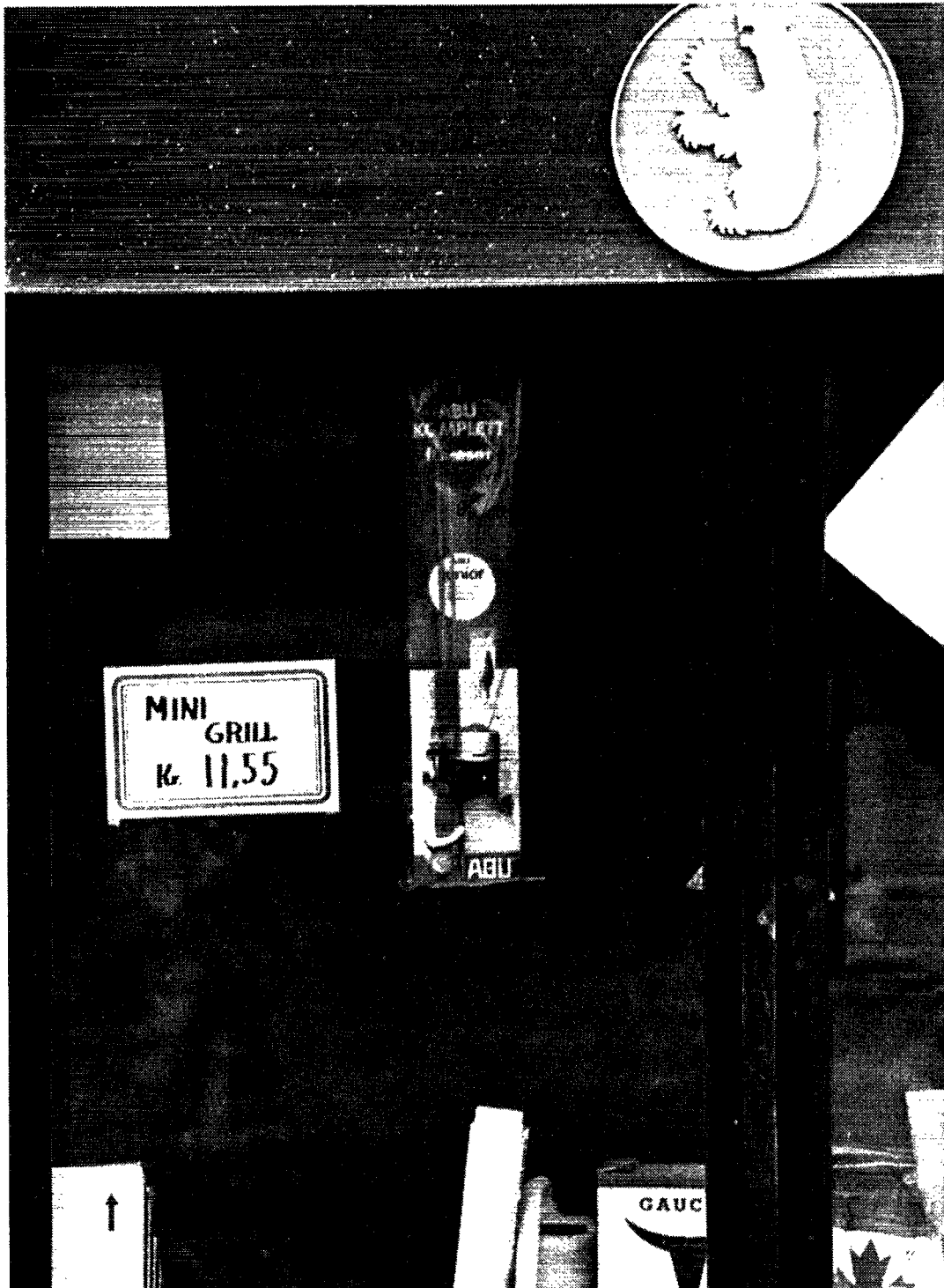
lande eller i verdenshistorien. Samtidig går man vist ikke for langt ved at hævde, at man intetsteds kan finde så højt et niveau for økonomisk bistand pr. indbygger pr. år som det, man omkring 1970 nåede op på i forhold til Grønland.

Dette er en ganske dristig påstand, som jeg derfor skal søge at begrunde, dog uden at gennemføre omfattende tal-mæssige sammenligninger.

Udgangspunktet er i stedet, at man også andre steder kan finde eksempler på givere, der har været parat til at stille store beløb til rådighed for et område, der på en eller anden måde kunne karakteriseres som et u-land. Men det har i så fald tit vist sig, at der var grænser for modtagerlandenes „capacity to absorb“, for nu at bruge et engelsk fagudtryk. Man kunne også sige, at fordøjelsesmulighederne i u-landene viste sig at være begrænsede.

22. Forklaringen herpå er naturligvis følgende: Der er kun mening i at sende en maskine til et u-land, hvis der i modtagerlandet er nogen, der kan passe maskinen. På samme måde er der kun mening i at sende en præfabrikeret skole til et u-land, hvis der i landet er nogen, der kan få den op at stå, og hvis der derefter er lærere etc., der kan udnytte den.

En sådan overgrænse, der i sidste instans er bestemt af antallet af uddannede på de pågældende områder i modtagerlandet, har man imidlertid ikke haft i Grønland. Det skulle gå stærkt, og hvor der var „fordøjelsesproblemer“ m. h. t. at finde tilstrækkeligt uddannede grøn-lændere, ja, så sendte man blot danskere

"Årets priser."

derop for at udfylde de pågældende funktioner. Og det er som sagt sket i et omfang, der i forhold til størrelsen af den lokale befolkning er helt enestående. Men ville man have den økonomiske udbygning, man dengang fik – og det ville man – ja, så var det helt nødvendigt at acceptere de mange tilrejsende danskere.

23. Hvis nogen skulle have glemt denne periode, kan de måske finde den i erindringen, når jeg minder om en tv-serie, som *Chr. Kryger* lavede i Grønland i midten af 1960'erne. Jeg skal være den sidste til at nedvurdere Chr. Krygers indsats i almindelighed – og da slet ikke nu, hvor han er død. Netop fordi han var så eminent dygtig og formåede at bringe sin synsvinkel videre til seerne uden pegepind, virkede hans udsendelser jo så stærkt. Og derfor var – efter min mening – resultatet af hans Grønlands-udsendelser så katastrofalt, fordi hovedtemaet var at vise, hvor dårligt grønlænderne havde det, målt med en dansk alen. Hvilken målestok skulle man dog ellers anvende? Det spørgsmål havde givetvis ikke strejft Kryger.

Resultatet var en storm mod politikerne gennem aviser, andre massemedier etc. med et folkekrav om, at der burde gøres mere – meget mere – for at forbedre grønlændernes vilkår. Men dengang var der jo heller ingen grønlændere, der talte om, at de ikke betragtede sig som danskere. Og den øgede danske dominans på Grønland, der måtte blive en nødvendig følge af øget bistand til Grønland, var der ingen, der spekulerede på.

Når jeg husker disse udsendelser så tydeligt, er det nok, fordi jeg dengang var ved at komme ind i de færøske problemer. Og her lød der andre toner. Færingerne ville jo ikke være danske, altså var der ingen grund til at åbne statskassen, snarere tværtimod. En sådan argumentation har altid forekommet mig noget primitiv, for nu at sige det mildt. Når den alligevel er værd at trække frem, er det, fordi man i dag ser den dukke op igen i den danske debat – og denne gang i relation til Grønland.

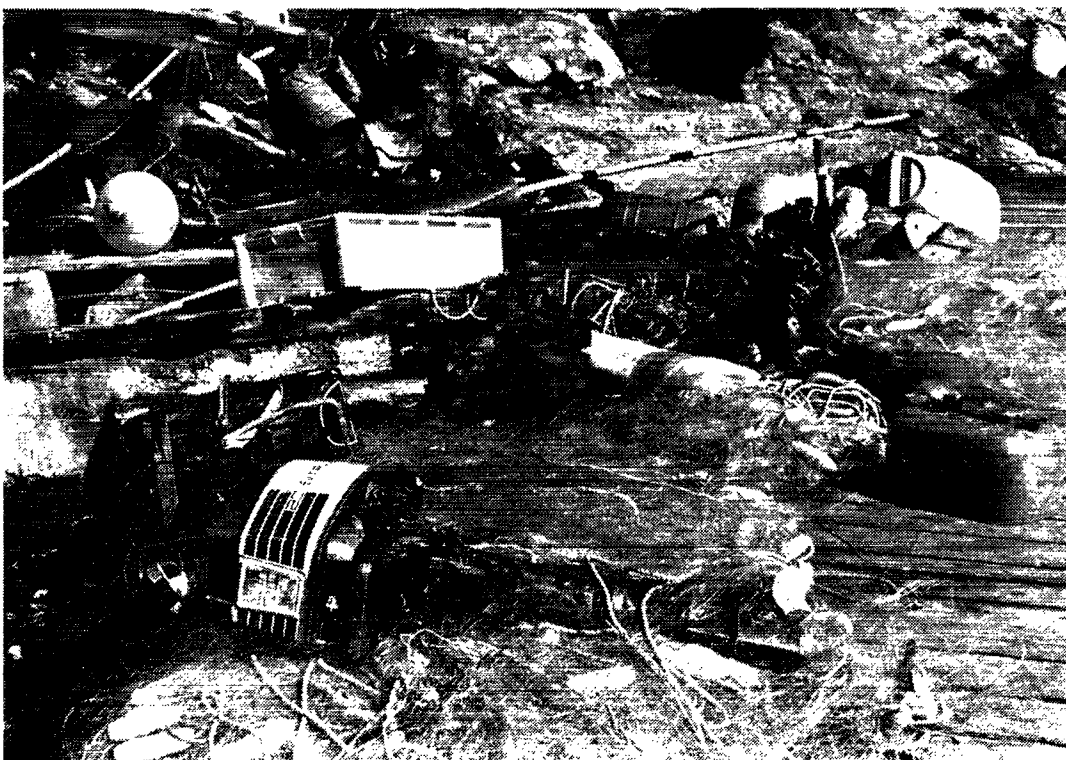
24. Der er en helt anden argumentation i forbindelse med de danske udgifter på Grønland, som jeg gerne samtidig vil tage ved vingebeinet. En af de første, der fremførte den, var *Steen Folke* – nu som bekendt VS'er og folketingsmedlem.

I en publikation fra 1972 med Steen Folke som medforfatter⁵ hedder det i konklusionen (side 12), at de danske udgifter på Grønland „først og fremmest har været afholdt til gavn for danske erhvervsinteresser. Kun i lyset heraf kan man forstå omfanget af statsudgifterne, der står i et så åbenlyst misforhold til den grønlandske befolknings størrelse.“

Det må bemærkes, at denne konklusion ikke er baseret på mulighederne for udvinding af mineraler; den side af sagen spillede jo ikke så stor en rolle i 1972. Og det må medgives forfatterne, at hver gang den danske stat afholder udgifter, så er det selvfølgelig i de menneskers interesse, som derved bliver be-

⁵ Mogens Buch-Hansen, Steen Folke og Bue Nielsen, *En undersøgelse af den danske stats udgifter i forbindelse med Grønland*. København 1972.

“Der burde gøres meget mere ...”

skæftiget. Det gælder også for ansatte ved Københavns Universitet.

Man må jo imidlertid ikke overse – men det er det, forfatterne gør, og det er derfor, deres argumentation er misvisende – at hvis man nu endelig accepterede deres udgangspunkt, nemlig at formålet var at tilgodese danske erhvervsinteresser og måske endda især de store firmaer inden for bygge- og anlægsvirksomheden, så kunne vi jo f. eks. i stedet for anlægsudgifterne på Grønland have bygget en fast forbindelse over Storebælt, etc., etc. I så fald havde de danske udgifter stadig været til gavn for danske interesser, men så havde de desuden været til umiddelbar glæde for den dan-

ske befolkning. Ud fra sådanne synspunkter må man fastholde, at udgifterne på Grønland har været en byrde for de skatteydere, der ikke umiddelbart „fik noget til gengæld“, hvad de ved en alternativ anvendelse af midlerne havde haft mulighed for.

Min konklusion af disse betragtninger er derfor, at når de danske udgifter på Grønland voksede så stærkt gennem 1960'erne, så var det simpelthen udtryk for en politisk vilje i den danske befolkning til at føre en sådan politik. At grundlaget for denne danske politiske vilje var, at grønlænderne burde have det lige så godt som danskerne, *fordi* de selv var „lige som danskere“, er en

“Udbygning af torskefiskeriet.”

anden sag. Man befandt sig stadig i ligheds- og enhedsdoktrinens epoke.

Udfladning af de danske udgifter på Grønland i begyndelsen af 1970'erne

25. Hvis man prøver at opdele den økonomiske udvikling på Grønland i faser, sådan som det er forsøgt på tavle 3, så kunne man betegne 1960'erne – eller i hvert fald deres sidste halvdel – som en højkonjunktur, båret af danske statsudgifter. Det er denne højkonjunktur, dens politiske forudsætninger og den filosofi, der – sagt eller usagt – lå bag ved den, som jeg i det foregående har forsøgt at behandle.

26. Imidlertid skiftede billedet omkring 1970 – eller i de nærmest efterfølgende

Fase I: 1960'erne: Grønlandsk højkonjunktur, båret af danske statsudgifter.

Fase II: 1970'ernes begyndelse: Økonomisk udfladning.

Fase III: 1974-?: Grønlandsk højkonjunktur, båret af udenlandske råstofaktiviteter etc.

Tavle 3. Den grønlandske økonomiske udviklings faser.

år. I tavle 3 er det stikordsmæssigt angivet som en økonomisk udfladning. Årsagerne hertil var nok flere, og dem skal jeg prøve at sammenfatte i det følgende.

27. For det første havde man nok – også og ikke mindst i Danmark – i 1960'erne stukket hovedet ind i busken m. h. t. *det fremtidige erhvervsgrundlag*. Skulle man få de erhvervspolitiske brikker til at mødes, forudsatte det, at man ville kunne satse på en *udbygning af torskefiskeriet* i stor stil. Desværre skete der som bekendt i stedet det, at torsken forsvandt, fordi vandet blev koldere.

Dette forhold fremhæves altid af dem, der i 1960'erne tilrettelagde grønlandspolitikken. Imidlertid tror jeg ikke, at undskyldningen er så god, som den umiddelbart kan se ud. For det første er det vel ikke blot bagklogskab at fremhæve, at man altid bør planlægge ud fra alternative forudsætninger. For det andet er der jo faktisk sket det – som i øvrigt normalt sker, når torsken forsvinder – at rejer etc. er myldret frem i stedet. Så der ligger stadig et erhvervsgrundlag

i de grønlandske farvande. Man kan spørge, om trægheden i erhvervstilpasningen bl. a. hænger sammen med det tunge administrative apparat, som er opbygget m. h. t. erhvervsudviklingen på Grønland, og man kan rejse spørgsmål i forbindelse med problemerne omkring fiskerirettigheder etc., men alt dette skal jeg ikke komme ind på. Dels ville det føre alt for vidt, dels er det måske heller ikke så centralt i den sammenhæng, vi nu er inde på, for noget provokerende kunne jeg have lyst til at formulere problemet sådan: Selv om der ikke var opstået mangel på torsk, så ville grønlandernes åbenbare vanskeligheder m. h. t. selv at kunne få indflydelse på – og finde beskæftigelse i – det grønlandske erhvervsliv nok have været næsten lige så store, som de faktisk er i dag.

28. Dertil kom, at politikken med de *stærkt voksende danske udgifter* på Grønland skabte problemer, som man ikke havde forudset, og som i Danmark måtte give anledning til tvivl og eftertanke m. h. t., om det nu også var den rigtige politik, man havde ført. Denne tvivl blev forstærket af, at der i al almindelighed i Danmark var ved at opstå en almindelig bekymring omkring den tilsyneladende ustyrlige vækst i de samlede danske offentlige udgifter, jfr. debatten omkring Perspektivplan I i 1970–71.

At den førte grønlandspolitik efterhånden var blevet så dyr, at man skulle tro, det var løgn, fremgår af den nederste del af tabellen i tavle 2, selv om man naturligvis ikke må glemme, at tallene også er påvirket af den almindelige inflation.

Fra 1968/69 til 1972/73 steg *driftsudgifterne* fra knap 270 mill. kr. til ikke mindre end godt 400 mill. kr., hvad der naturligvis bl. a. afspejlede, at anlægsudgifterne i slutningen af 1960'erne nu var resulteret i færdige anlæg, der skulle bemandes – og i længden er det som bekendt det sidste, der er det dyreste. I 1973/74 var driftsudgifterne næsten nået op på 470 mill. kr.

Samtidig var *anlægsudgifterne* vokset, men efterhånden i et afsvækket tempo, således at de i 1972/73 beløb sig til ca. 275 mill. kr. mod 215 mill. kr. i 1968/69. I denne forbindelse er det dog måske allermost interessant, at *anlægsudgifterne – til trods for den indbyggede inflation i tallene – faldt fra ca. 275 mill. kr. i 1972/73 til godt 240 mill. kr. i 1973/74.*

Nu er det altid det sikreste tegn på, om man er i en accelerations- eller i en opbremsningsfase – også i erhvervslivet og m. h. t. f. eks. de samlede danske offentlige udgifter – hvad der sker med investeringsaktiviteten. Og udviklingen i statens anlægsudgifter på Grønland i 1970'erne, specielt nedgangen fra 1972/73 til 1973/74, er en tydelig illustration af, hvad jeg mente med den økonomiske udfladning på Grønland i begyndelsen af 1970'erne. Som følge heraf voksede de samlede danske statsudgifter på Grønland kun fra knap 680 mill. kr. i 1972/73 til knap 710 mill. kr. i 1973/74.

29. Imidlertid kan der nok være grund til ikke alene at se på væksten, men også på niveauet, før man siger „kun“ om de knap 710 mill. kr. i et enkelt finansår. For det er jo et helt fantastisk tal.

Det må jo nemlig sættes i relation til den grønlandske befolkning, og det er som bekendt noget med 40.000 indbyggere. Det vil altså sige, at alene den danske stats *årliche driftsudgifter* på Grønland i begyndelsen af 1970'erne var nået op på ca. *10.000 kr. pr. indbygger pr. år*. Og ser vi på de samlede drifts- og anlægsudgifter, der altså i 1973/74 beløb sig til godt 700 mill. kr., og tager man endvidere i betragtning, at den grønlandske gennemsnitsfamilie er relativt stor, ja, så når vi frem til, at *den danske stats samlede årliche grønlandske udgifter er af størrelsesordenen 100.000 kr. pr. familie pr. år*. På den baggrund er det måske ikke så mærkeligt, at udfladningen kom.

30. Et af de bedste eksempler på den voksende tvivl m. h. t. udformningen af den danske grønlandspolitik er nok uddannelsespolitikken i almindelighed og *skolepolitikken* i særdeleshed. Der kan derfor være grund til at opholde sig lidt ved den.

Dens fundament har jeg allerede været inde på. Dels ved citatet fra betænkningen fra Grønlandsudvalget som udtryk for ligheds- og enhedsdoktrinen, dels ved den generelle omtale af „fordøjelsesproblemerne“ i et modtagersamfund, der ikke selv har tilstrækkeligt mange uddannede på det pågældende område. Resultatet måtte nødvendigvis blive, at ville man udbygge det grønlandske skolevæsen meget hurtigt, så måtte det især ske ved hjælp af lærere udefra, d. v. s. fra Danmark.

Havde man gennemtænkt konsekvenserne heraf? De fleste havde næppe

gjort det, allerede af den simple grund, at man ikke var opmærksom på problemerne. Men igen tror jeg, at man kan tildele en bestemt tv-udsendelse en central rolle. Det var en tv-høring, vistnok i efteråret 1969, hvoraf det fremgik, at 80 pct. af lærerne i grønlandske skoler overhovedet ikke var i stand til at tale grønlandsk.

Den oplysning skabte megen diskussion i ganske brede kredse i Danmark. Man behøver ikke at være vokset op i Sønderjylland, hvor mange af ens forældres generation havde været tvunget til at gå i tysk skole, for at forstå, hvilke problemer en sådan lærersituation måtte skabe. For det første fordi eleverne ifølge sagens natur ikke kunne få noget stort fagligt udbytte af undervisningen, når der var en sådan sprogbarriere – et forhold, der naturligvis blev forstærket ved, at undervisningsmaterialer etc., etc. var baseret på forestillingsverdenen hos danske børn – og ikke grønlandske.

Men værre er det, at det vist er uundgåeligt, at hvis børnene tvinges bort fra modersmålet når de kommer i skole, så opstår der nødvendigvis fundamentale spændinger hos dem. Det kan tage form af en mere eller mindre bevidst opposition mod det sprog, der påtvinges dem – jfr. Grundtvigs sang ovenfor – men virkningerne kan også gå i retning af, at man nedvurderer det sprog, man lærte hjemme, med deraf følgende virkninger for bevarelsen af den grønlandske kulturarv. Alt dette skal jeg ikke fordybe mig nærmere i, skønt emnet er vældig centralt. Blot vil jeg som min personlige mening fastslå, at en skolepolitik med en lærerstab, der er sprogligt udrustet, som

“80 pct. af lærerne i grønlandske skoler taler ikke grønlandsk.”

det ovenfor blev nævnt – og hvor der vist desværre i mellemtiden ikke er sket større fremskridt – indebærer mange former for indbygget sprængstof. Skulle jeg med mit beskedne kendskab til Grønland udpege *den største danske fejltagelse i grønlandspolitikken*, ville jeg ikke være i tvivl om, at den hastigt accelererende – og dermed fordanskende – skolepolitik ville være en af hovedkandidaterne til at opnå denne tvivlsomme ære.

31. Der kan måske være grund til at afrunde kommentarerne om skolepolitikken, da jeg ikke kommer tilbage til den i det følgende. For det første må det medgives, at Grønland ikke er det eneste u-land, hvor velmenende eksper-

ter fra den industrialiserede del af verden har indført det skolemønster, som de kendte hjemmefra, selv om det er aldeles uegnet til at give u-landsbørnene et godt ståsted i deres egen verden. Det samme gælder i øvrigt for andre dele af uddannelsessektoren, også – men igen ikke udelukkende – på Grønland.

For det andet kan jeg naturligvis glæde mig over, at det lader til, at en kursændring er på vej, så vidt man kan følge arbejdet i hjemmestyrekommissionen. Men man skal være opmærksom på, hvor hovedmodstanderen mod en sådan udvikling vil være at finde, nemlig i Den danske Lærerforening. Politikere kan træffe nok så mange beslutninger om decentralisering etc. Kan man ikke

få organisationerne med – og det kan man sjældent – hjælper det hele ikke ret meget.

Endelig tror jeg, man har overvurderet de problemer, der ville opstå, hvis den grønlandske folkeskole – som naturligvis ikke behøver at komme til at ligne den danske – bliver grønlandsk-sproget. Jeg bygger denne påstand på mine erfaringer fra Malaysia, hvor de sproglige problemer i hvert fald er mindst lige så store som på Grønland, men det vil føre for vidt at gå i detaljer.

32. I fortsættelse af kommentarerne til skolepolitikken kan der være grund til et par bemærkninger om *det grønlandske udvandringsproblem*. I det foregående har jeg flere gange været inde på, at betænkningen fra Grønlandsudvalget af 1960 kunne tages som et helt unuanceret udtryk for ligheds- og enhedsdoktrinen. Måske er jeg på dette punkt gået lovlig vidt – men ret mange forbehold mener jeg nu ikke, at der er grund til at tage. Imidlertid er der faktisk nogle problemformuleringer, der er i klar modstrid med en konsekvent anvendelse af ligheds- og enhedsdoktrinen, og et af dem vedrører netop udvandringsproblemet. Det hedder herom side 23–24:

„Grønlandsudvalgets målsætning går klart imod en grønlandspolitik, der går ud på at skaffe den grønlandske befolkning økonomisk ligestilling med befolkningen i det øvrige Danmark ved at hjælpe den grønlandske befolkning til gradvis at flytte til Danmark, så den optages i den danske befolkning ...

Ingen talsmand for det grønlandske

eller danske samfund har ... hidtil offentligt taget til orde for en sådan afvikling af de grønlandske problemer, og dette har heller ikke været tilfældet i Grønlandsudvalget. En sådan politik ville medføre en delvis affolkning af Grønland og ophøret af den grønlandske befolknings liv som en enhed inden for det danske rige med eget sprog, egen kultur og egne traditioner. Det ville ikke være at løse de grønlandske problemer, men at opgive at løse dem.“

33. Netop på dette punkt manifesterede den danske tvivl omkring 1970 m. h. t. den førte grønlandspolitik sig imidlertid, nemlig i Grønlandsministeriets bidrag fra foråret 1970 til Perspektivplan I.⁶ Her diskuteres side 219–27 „Udvandringsproblematikken“ under overskrifterne: „Er udvandring nødvendig?“ og „Midler i en udvandringspolitik“.

Jeg skal ikke komme ind på at referere og kommentere dette afsnit i ministeriets betænkning. Derimod kan der være grund til at understrege, at spørgsmålet altså blev rejst fra *dansk side*. Hermed har vi yderligere et eksempel på dansk „formynderi“, for nu ikke endnu en gang at bruge sammenligningen fra Zoologisk Have. Havde udvandringsmuligheden været bragt på banen fra *grønlandsk side*, ville ikke en loppe have gået – i hvert fald ikke jeg selv. Og vender vi blikket til Færøerne, så er der som bekendt i lange perioder sket en betydelig nettoudvandring derfra, uden

6 Grønlandsministeriet. *Perspektivplan for Grønland*. Udarbejdet i foråret 1970, offentliggjort i 1971.

“Det grønlandske udvandringsproblem.”

at det har ophidset nogen – i hvert fald ikke så længe resultatet ikke kunne indebære en trusel m. h. t. den samlede færøske befolknings størrelse.

Men eksemplet viser, at mange danske, også grønlandsekspertes m. v., totalt mangler folkelig indlevelsesevne. Et dansk forslag om, at grønlænderne skulle udvandre, måtte ifølge sagens natur virke nedværdigende og krænkende på grønlænderne, der jo måtte opfatte det som et bidrag til udefra at nedbryde det grønlandske samfund. Hertil kommer, at ideen i realiteten bl. a. måtte tages som udtryk for, at den hidtidige grønlandspolitik havde spillet fallit, og

det ene med det andet kunne jo just ikke bidrage til at øge grønlændernes respekt for den danske planlægning, eller for planlæggernes evne til at se problemerne med grønlandske øjne.

34. Retfærdigvis må det dog samtidig nævnes, at der i denne periode var mere konstruktive danske bidrag til en løsning af de grønlandske problemer. Ét var, at man begyndte at komme ind på den betragtning, at det ud fra et helhedssynspunkt kunne være *fordelagtigt at beskæftige grønlandsk arbejdskraft* og også grønlandske virksomheder etc., *selv om det umiddelbart ville være billigere at få*

de pågældende ydelser leveret udefra. Det havde nemlig rent faktisk knebet – og kniber stadig – med at få erhvervslivet på Grønland og den grønlandske befolkning integreret. Man skal ikke ret højt op m. h. t. de uddannelsesmæssige forudsætninger – for slet ikke at tale om selvstændige håndværkere og handlende etc. – før det er danskerne, der dominerer. Problemet diskuteres ofte i sammenhæng med spørgsmålet om takten i „privatiseringen“ af det grønlandske erhvervsliv på bekostning af en nedtrapning af den Kongelige Grønlandske Handel etc. Disse problemer vil det imidlertid føre for langt at komme ind på.

35. Som et udtryk for en begyndende dansk nytænkning må også *kommunalreformen* nævnes. I Danmark var der tilslutning til det synspunkt, som ikke mindst grønlandsminister Holger Hansen fremførte med stor konsekvens, at den mest hensigtsmæssige måde at tage hul på spørgsmålet om grønlandsk politisk medindflydelse på var at gøre det i forbindelse med det kommunale selvstyre. Og det gjorde man så, i hvert fald på papiret.

I praksis er forholdet måske ikke så klart. Man må huske – og det gælder også, når man taler om hjemmestyre for hele det grønlandske samfund – at ét er, at man formelt placerer ansvaret hos grønlandske politikere, et andet er, om de er i stand til at overskue de problemer, det drejer sig om, især de mere centrale. Også i Danmark hører man jo påstande om, at det i realiteten er embedsmændene, der regerer, og dette

problem er naturligvis af en helt anden størrelsesorden i Grønland. Flyttede man ved kommunalreformen deroppe blot den reelle beslutningskompetence *fra danske myndigheder til danske embedsmænd*, ansat af grønlandske politiske myndigheder? Og hvis det er tilfældet, er der så i en overskuelig fremtid udsigt til, at den reelle kompetence kan blive overført til de *grønlandske politikere*? Det er måske det mest centrale problem i forbindelse med ethvert forsøg på at lægge kompetence ud til lokale myndigheder i et samfund, der er opbygget i moderne teknik og ofte ud fra danske forudsætninger, men hvor befolkningen – og også mange af dens mere fremtrædende repræsentanter – føler sig usikre over for det samfund, man (og det vil jo sige danskerne) har bygget op omkring dem.

36. En af de vigtigste begivenheder i perioden, jeg i det foregående har prøvet at beskrive, altså fra omkring 1970 til 1973–74, har jeg gemt til sidst. Det drejer sig om *folkeafstemningen om indtræden i EF*. Færingerne ville ikke med og er heller ikke kommet det; de deltog ikke engang i afstemningen. Befolkningen på Grønland stemte imidlertid. Af de ca. 24.000 vælgere afgav ca. 14.000 deres stemme. Knap 10.000 stemte nej, og knap 4.000 stemte ja. Grønland kom ind i EF alligevel, da folkeafstemningen som bekendt omfattede Grønland og Danmark under ét, hvad der jo i øvrigt var i god overensstemmelse med ligheds- og enhedsdoktrinen. Dette resultat var givetvis et vigtigt element i de ansatser til en selvstændig grønlandsk opinions-

dannelse, som vi i de seneste år har set spire frem med stigende styrke.

37. Med lidt god vilje og en god portion optimisme kunne man alt i alt omkring 1973 se en udvikling tegne sig, hvorefter den økonomiske vækst var under udfladning, hvad der i sig selv skabte problemer, bl. a. af beskæftigelsesmæssig art, men samtidig indebar øgede muligheder for, at grønlænderne kunne „indhente“ det grønlandske samfund, der var blevet bygget op. Samtidig var en grønlandsk opinion under opsejling, og sidst – men ikke mindst – var man også fra dansk side ved at blive opmærksom på, at det reelle indhold i den formelle ligheds- og enhedsdoktrin måske nok var noget tvivlsomt. Alt i alt skulle disse faktorer ikke være de dårligste forudsætninger for at formulere en ny grønlandspolitik, såvel i Grønland som i Danmark – og oven i købet en politik med en rimelig chance for et nogenlunde positivt resultat.

Hele dette billede ændredes imidlertid radikalt i forbindelse med mineralernes indtræden på arenaen, og hermed er vi altså langt om længe nået frem til de mere aktuelle problemstillinger.

Grønlandsk højkonjunktur fra 1974, båret af udenlandske råstofaktiviteter?

38. Lidt forenklet kan man hævde, at der fra omkring 1974 opstod en helt ny situation som følge af aktiviteterne omkring udnyttelsen af de grønlandske råstofforekomster. En ny økonomisk højkonjunktur er muligvis i sigte, og den udfladningsfase – altså fase II på tavle 3 – som jeg i det foregående har beskæf-

tiget mig relativt udførligt med, er dermed muligvis ved at være slut. Måske vil den endda være glemt om et par år – og dermed nogle af de refleksioner, den kunne give anledning til. Dette ville være beklageligt, hvorfor jeg også har opholdt mig relativt udførligt ved denne fase. Men nu vil jeg altså gå over til at behandle den tredje.

39. Jeg vil gerne med det samme understrege, at når jeg taler om den tredje fase, så er det ikke som noget naturgivet. Hvordan den økonomiske udvikling foregår, er jo i sidste instans i høj grad et *resultat af politiske beslutninger*. Ønsker man en anden udvikling end den, de følgende bemærkninger tager deres udgangspunkt i, kan det naturligvis – i hvert fald inden for vide grænser – lade sig gøre, hvis der er politisk vilje hertil.

Imidlertid har debatten omkring det mere jordnære indhold af den økonomiske politik på Grønland stort set glimret ved sit fravær, både på Grønland og i Danmark. Debatten har – som jeg tidligere var inde på – i det væsentlige været en debat om kompetenceforhold. Denne debat skal jeg overhovedet ikke komme ind på, bl. a. fordi i hvert fald spørgsmålet om selvstyre eller hjemmestyre, så vidt jeg kan se, i sidste instans er et spørgsmål, som grønlænderne selv må afgøre. Under alle omstændigheder kan man jo ikke sige, at disse spørgsmål fører en tilbagetrukket tilværelse i den offentlige debat, tværtimod.

Selv om jeg altså ikke skal komme ind på denne debat om hjemmestyre, vil jeg dog gerne i forbifarten komme med en enkelt fodnote til den. Og det er, at

spørgsmålet om hjemmestyre – eller *spørgsmålet om grønlandsk uafhængighed*, om man vil – *reelt set kun i meget begrænset grad kan afgøres i en kommission eller i Grønlands Landsråd*. Sagen er jo, at et lille land med 40.000 indbyggere, der oven i købet har en ensidig sammensætning af sin eksport – hvis den overhovedet har en sådan – aldrig vil kunne blive helt uafhængigt. Det må i bedste fald indskrænke sig til at vælge partner. Det er et problem, som man heller ikke kan affærdige i Danmark, selv om vor befolkning er ca. ét hundrede gange så stor, jfr. bl. a. debatten forud for den danske indtræden i EF. Og det er et problem, som i høj grad kan belyses ved også at se på de færøske forhold, hvad der dog i denne sammenhæng vil føre for vidt.

At det forholder sig sådan, når det pågældende samfund kun har en meget begrænset eksport og dermed er afhængigt af tilskud udefra, er umiddelbart indlysende. Men jeg mener også, at det vil gælde, selv om man måtte vælge at udnytte de grønlandske råstofforekomster i stor stil. Der vil blot blive tale om *andre former for afhængighed af omverdenen*. Det kommer jeg tilbage til.

40. Hvad jeg påstår er altså, at den helt afgørende faktor m. h. t. den fremtidige udvikling på Grønland – også m. h. t. de folkelige og kulturelle forhold etc. – er *indholdet* af den fremtidige økonomiske politik på Grønland, specielt i relation til råstofforekomster etc. Og det er naturligvis særlig beklageligt, at debatten om disse forhold er så

lidet dybtgående, hvis jeg har ret i, at de næste ti års politik på råstofområdet på Grønland meget vel kan blive afgørende, ikke blot for forholdet mellem Grønland og Danmark, men – endnu vigtigere – for det grønlandske samfunds folkelige, nationale, kulturelle og økonomiske overlevelsesvilkår – ja måske endda mulighederne for, at det faktisk kan overleve.

Når jeg i det følgende skal komme ind herpå, bliver det imidlertid ikke i form af anbefaling af bestemte patentløsninger, men snarere ved at skitsere forskellige dilemmaer og problemer, der – som jeg var inde på i indledningen – fundamentalt er politiske, og hvor det derfor er *politisk* debat og *politiske* løsninger, der er behov for.

41. Før jeg går ombord i spørgsmålene om, hvorvidt man kan styre den eventuelle nye højkonjunktur på Grønland, og hvilke dilemmaer der i så fald vil rejse sig, vil jeg imidlertid foretage en sidste afstikker, nemlig til spørgsmålet om udviklingen i *den grønlandske befolkning*. Det gør jeg af to grunde.

For det første fordi befolkningstallene giver en slags antydning af, at det ikke er grebet ud af luften, når jeg taler om, at der omkring 1974 skete en ændring i det økonomiske klima på Grønland. Det er jo sådan, at man ved folketællingen på Grønland opdeler folk i, om de er født på Grønland, eller om de er „udlændinge“. Det hænger sammen med det meget diskuterede „fødestedskriterium“, som jeg ikke skal komme ind på. På grund af denne statistiske opdeling kan man følge befolkningsudvik-

lingen blandt „ikke-grønlanderne“ på Grønland, og her viste det sig, at der i 1973 for første gang i mange år skete en beskeden reduktion af denne gruppe, altså en *nettoudvandring*. I det følgende år, altså i 1974, voksede antallet af „udlændinge“ imidlertid med 5 pct. Der var altså i 1974 tale om en *nettoindvandring*, og det er vel nærliggende at antage, at det delvis drejede sig om folk, der – direkte eller indirekte – var knyttet til mineralsektoren.

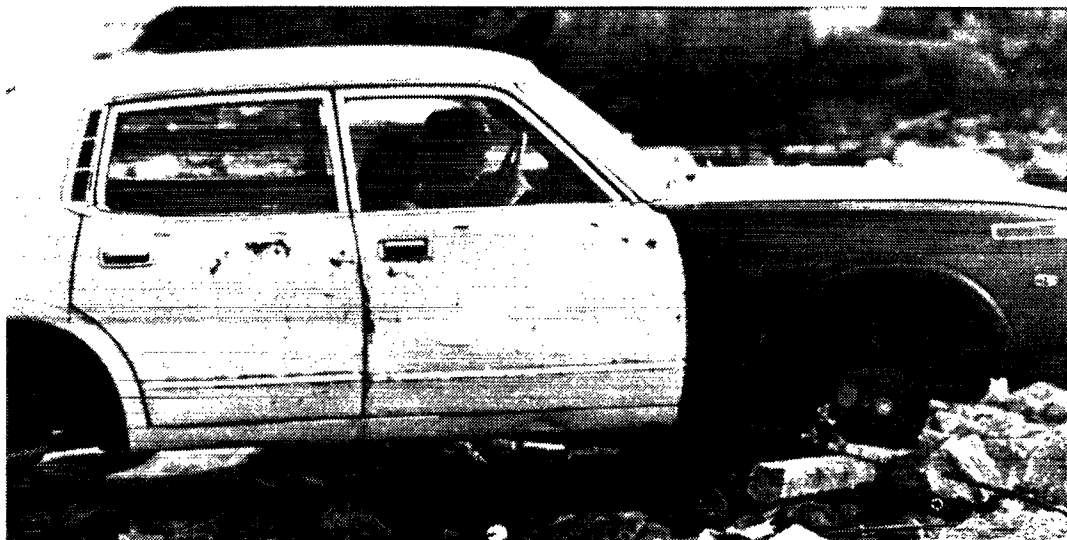
Mens jeg er ved befolkningen, er der et andet forhold, jeg gerne vil nævne, når jeg nu i øvrigt har haft en del kritiske bemærkninger om den hidtidige danske grønlandspolitik. Det drejer sig om udviklingen i antallet af fødsler på Grønland. Her er der virkelig grund til at kippe med flaget for de ansvarlige myndigheder.

At dødeligheden falder markant, mens fødselstallene forbliver på et højt

niveau, og vi derfor får en fase med en eksplosiv befolkningsvækst, er jo et velkendt fænomen i u-lande. I Grønland er det imidlertid lykkedes at nedbringe fødselstallet overraskende hurtigt ved en effektiv udbredelse af „spiralen“. Mens grønlandske kvinder i 1965 fik *1.600 børn*, var det tilsvarende tal i 1974 nede på *godt 650*. Når man betænker, at den grønlandske befolkning udgør ca. én pct. af den danske, er det sidste tal jo ikke foruroligende stort. Derimod er nedgangshastigheden m. h. t. antallet af fødsler imponerende – også set i international sammenhæng, altså sammenlignet med andre u-lande. Var det ikke indtruffet, kunne man for alvor have hævdet, at de grønlandske problemer ville være næsten umulige at løse med et begrænset erhvervsgrundlag ledsaget af en befolkningsekspllosion.

Når det er sagt, må det naturligvis tilføjes, at man ikke skal overse, at de

“Pukkelproblemer” på en lang række områder i mange år endnu . . .

store fødselstal i 1960'erne vil give anledning til „pukkel-problemer“ på en lang række områder i mange år endnu.

Problemer omkring den fremtidige styring af den økonomiske udvikling på Grønland

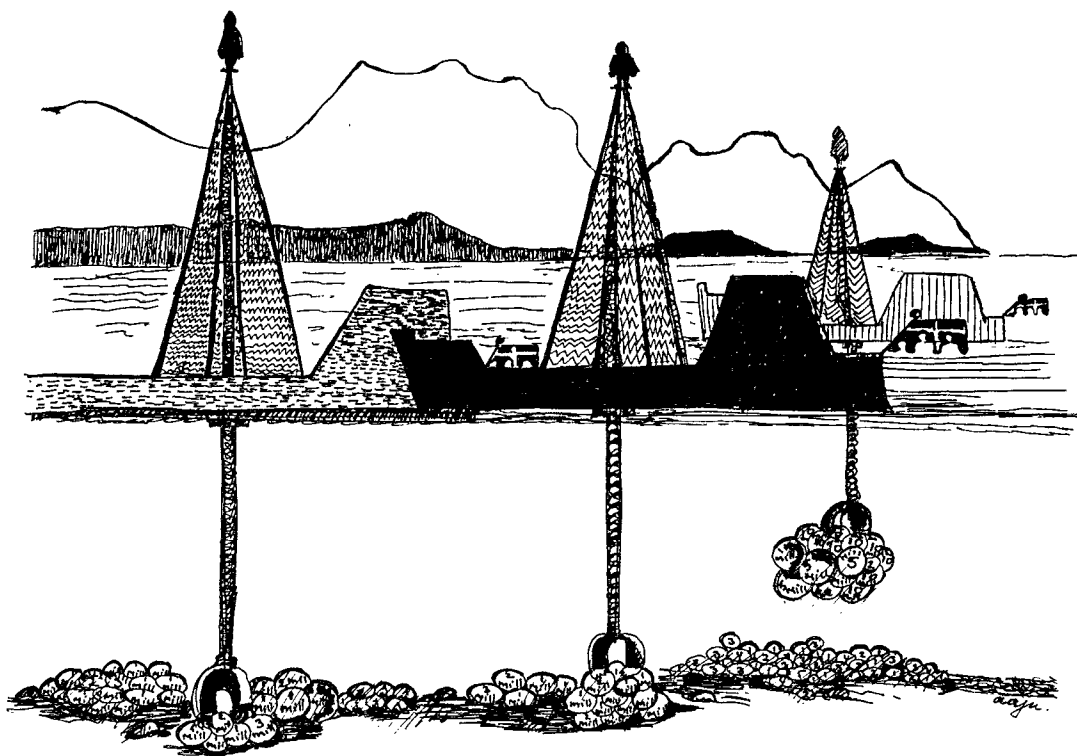
42. Som jeg flere gange har været inde på i det foregående, har jeg ikke set det som min opgave at komme med patentløsninger på de grønlandske problemer, allerede fordi sådanne løsninger ifølge sagens natur må være *politiske*. Samtidig findes der ingen lette løsninger, fordi der under alle omstændigheder foreligger nogle vanskelige fundamentale afvejningsproblemer, som der først må tages stilling til.

Allerede i forbindelse med tavle 1 var jeg inde på, at jo hurtigere udbygning man ville have på Grønland af offentlige serviceydelser etc., jo mindre ville den grønlandske indflydelse blive. Dette *fundamentale afvejningsproblem nr. 1* gælder imidlertid ikke kun for hospitaler, skoler osv.; det vil også gælde for efterforskning og udnyttelse af mineraler etc., samt de øvrige dertil knyttede investeringer og andre aktiviteter. Jo hurtigere man accelererer udviklingen m. h. t. mineraler etc., jo mindre bliver den grønlandske indflydelse på den. Ja, man kan spørge, om der overhovedet bliver nogen politisk indflydelse tilbage – ikke alene grønlandsk, men også dansk – hvis udviklingen først rigtig tager fart i form af muligheder for rentabel udvinding. Her er det jo de berømte *multinationale selskaber*, der vil være involveret, og de er erfaringsmæssigt ikke så lette at styre. Men i den forbindelse må

det også huskes, at disse selskaber forinden vil have investeret kolossale beløb i efterforskningsfasen, og så er det jo ikke så mærkeligt, at de også gerne vil have indflydelse på den efterfølgende udvikling. Man får altså en ny, afgørende beslutningsfaktor introduceret i det grønlandske mønster, nemlig disse selskaber.

Samtidig må man gøre sig klart, at var det vanskeligt, og i hvert fald på kortere sigt umuligt, at skabe en reel grønlandsk indflydelse på udformningen af og beskæftigelsen i de offentlige servicefunktioner på Grønland under den hektiske opbygningsfase fra midten af 1960'erne, så vil det være endnu vanskeligere i forbindelse med mineraludvinding. Det drejer sig her om en meget avanceret og speciel, kapitalintensiv teknologi, hvor det er vanskeligt at forestille sig muligheden af nogen større grønlandsk indflydelse, når først toget er kørt.

Dertil kommer, at der nok, når det kommer til stykket, heller *ikke er megen grønlandsk beskæftigelse i det*, i hvert fald ikke på det lidt mere avancerede plan m. h. t. faglært arbejdskraft – for slet ikke at tale om ledelsesfunktioner etc. Det mest sandsynlige er, at grønlænderne inden for mineralsektoren kan få lov til at sælge hot-dogs og hente bajere – og måske gøre rent, hvis det går vidt. Det følger allerede af teknologien på dette område; den er som nævnt kapitalintensiv, kostbar og sårbar. Derfor bliver det specialister med en helt speciel uddannelse, der skal håndtere den – og det bliver i en overskuelig fremtid næppe grønlændere.

“Jo hurtigere man accelererer udviklingen m. h. t. mineraler etc., jo mindre bliver den grønlandske indflydelse på den. Der er ikke megen grønlandsk indflydelse, når toget først er kørt.”

43. Det var ud fra sådanne betragtninger, jeg i en kommentar i Politiken (den 4. maj 1972) skrev, at de grønlandske mineraler efter min mening burde blive i dybfryseren i f. eks. 15 år, så man i mellemtiden kunne få tænkt sig grundigt om, både i Danmark, men ikke mindst på Grønland. Dermed ville man nemlig få mulighed for i mellemtiden at udforme en økonomisk politik på Grønland, hvori mineralstrategien kunne indgå som et *underordnet* led – og ikke omvendt.

44. Dette synspunkt repræsenterede imidlertid dengang en ret ensom svale

i den danske debat. Problemerne omkring mineraludvindingen har jo nemlig også andre sider, jfr. *fundamentalt afvejningsproblem nr. 2* på tavle 1. *Jo større beløb den grønlandske økonomi selv er i stand til at indtjene, fra mineraler eller på anden måde, jo større vil – alt andet lige – den grønlandske indflydelse kunne blive.*

Dette afvejningsproblem har nok flere facetter end nr. 1, og dem kan der være grund til at komme ind på med det samme. Umiddelbart er det jo imidlertid oplagt, at et samfund, der er baseret på tilskud udefra af den størrelsesorden, vi så på tavle 2, vil have store vanskelig-

heder ved at opnå reel intern indflydelse, selv med den mest positive indstilling hos giverlandets skatteydere. I hvert fald ville problemerne med at få flyttet indflydelse til Grønland i sig selv blive lettere at løse, hvis man tænkte sig, at Grønland økonomisk kunne stå på egne ben. Det gælder naturligvis i særlig grad, hvis der i Danmark er en stemning på vej i retning af, at hvis grønlænderne ønsker at markere sig som et selvstændigt folk, med sin egen kultur og folkelige tradition og følgelig også med sin egen politik, ja så kan der være grund til at dæmpe tilskuddene til Grønland noget. Så er, ifølge denne opfattelse, grønlænderne jo ikke længere „nogle af vore“.

I hvilken grad sådanne stemninger rent faktisk er på vej, skal jeg ikke kunne udtale mig om, men umiddelbart forstår man jo godt, hvis grønlandske politikere – uanset politisk observans – er noget tilbageholdende m. h. t. at slå til lyd for, at mineralforekomsterne „bliver liggende i dybfryseren“ et stykke tid, hvis disse mineraler kunne danne basis for, at grønlænderne ikke længere i tide og utide behøvede at høre på, hvor meget den danske stat betaler til Grønland år efter år.

45. Når jeg alligevel har sat et spørgsmålstegn ved fundamentalt afvejningsproblem nr. 2 på tavle 1, hænger det sammen med flere forhold. *For det første* vil det som allerede nævnt under alle omstændigheder være overordentlig vanskeligt for et lille samfund med en ensidig erhvervsstruktur at opnå reel selvstændighed. *For det andet* vil en sådan reel indflydelse under alle omstændig-

heder være afhængig af, at befolkningen selv er i stand til at varetage i hvert fald en væsentlig del af funktionerne i deres samfund, og her har den grønlandske befolkning jo endnu et stykke vej at gå, hvad enten man tænker på læger, administratorer, lærere eller folk med kendskab til, hvordan man organiserer og udfører arbejde i bygge- og anlægssektoren – for slet ikke at tale om tilsvarende aktiviteter inden for efterforskning og udvinding af mineraler.

46. Men *for det tredje* kan det nok heller ikke bestrides, at der knytter sig særlige komplikationer til fundamentalt afvejningsproblem nr. 2, hvis det drejer sig om indtægter i form af licensbetalinger etc. i forbindelse med mineraludvinding. Dels kan det fysiske apparat, der skal til, før licensbetalingerne begynder at løbe, i sig selv være så stort og kompliceret, at det automatisk vil give anledning til øget indflydelse udefra (og altså – i modstrid med fundamentalt afvejningsproblem nr. 2 – til en relativ begrænsning af den grønlandske indflydelse). Dels er det ikke problemfrit for et samfund at modtage en væsentlig del af sine indtægter udefra i form af løbende koncessionsafgifter etc. fra store internationale koncerner. Disse multinationale selskaber har jo nemlig bl. a. mulighed for at flytte produktionen til områder andetsteds i verden, hvad der kan indebære helt uoverskuelige konsekvenser, hvis det grønlandske samfund i mellemtiden er blevet afhængigt af koncessionsindtægterne. Og på det mindre dramatiske plan er det jo velkendt, at selv bortset fra muligheden af så-

danne drastiske skridt er koncessionsindtægter fra råvareproduktion ikke den mest stabile indtægtskilde under veksellende konjunkturer.

Hvor stor vægt man vil tillægge disse forbehold, må det naturligvis være op til hver enkelt at afgøre med sig selv. At man helt skulle kunne se væk fra de problemer, jeg har givet etiketten: fundamentalt afvejningsproblem nr. 2, er dog vist en urealistisk tanke.

47. Hermed er jeg nået til vejs ende m. h. t. mine kommentarer til de fundamentale afvejningsproblemer. Det næste punkt, jeg vil tage op i min omtale af muligheden for at styre et grønlandsk samfund økonomisk under en eventuel mineral-højkonjunktur, er nogle af de særlige vanskeligheder, som netop mineralsektoren giver anledning til ud fra et styringssynspunkt.

Politiske styringsproblemer i forbindelse med mineralsektoren.

Nogle generelle randbemærkninger

48. Før jeg går nærmere ind på nogle af disse problemer, vil jeg gerne understrege, at de følgende betragtninger nødig skulle opfattes som argumenter m. h. t., hvorvidt man overhovedet skal udvinde mineraler på Grønland – og da slet ikke hvilke mineraler det i givet fald skulle dreje sig om. Mineralproblemet kan efter min mening ikke på fornuftig vis diskuteres som et enten-eller, hvis man herved forstår, at det drejer sig om en beslutning én gang for alle i den nærmeste fremtid.

Problemerne er snarere knyttet til en strategi for *udviklingstempoet* på dette

område, betragtet som helhed. Hvilke mineraler vil man prioritere højest, og i hvilken takt vil man på disse områder fremme efterforskningen? Og vil man i forbindelse med efterforskningskoncessionerne træffe bindende beslutninger om, hvad der skal ske, hvis efterforskningen får et positivt udfald? Hvilket indhold skal disse aftaler i så fald have? Skal der især lægges vægt på størrelsen af de fremtidige koncessionsindtægter, eller skal man fra politisk side tværtimod lægge vægt på i koncessionsaftalerne at få indføjet betingelser med henblik på at kunne bremse – og evt. udsætte – efterforskning og udnyttelse af hensyn til de problemer, de vil kunne rejse omkring grønlændernes muligheder for at kunne overskue, styre og deltage i de økonomiske aktiviteter deroppe? Det er omkring disse problemer m. h. t. den generelle strategi i forbindelse med udviklingstempo, at jeg i det følgende vil komme med nogle bemærkninger.

49. For det første kan der nok være grund til at understrege, at det vil have meget afgørende konsekvenser for det grønlandske samfunds fremtid, hvilke løsningsmuligheder man vælger, og at dette valg derfor i hvert fald ikke kan træffes, uden at der også indgår grønlandske synspunkter i denne beslutningsproces.

At mineralproblemet i høj grad er et grønlandsk samfundsproblem, *er imidlertid kun langsomt ved at trænge ind i bevidstheden hos danskere*, der ikke specielt beskæftiger sig med grønlandsproblemer. Som eksempel herpå skal jeg citere et afsnit fra den artikel om den

danske energisituation, som Erik Ib Schmidt skrev i sommernummeret 1976 af Dansk Arbejdes tidsskrift. Hvis man kan sige, at der findes en intellektuel elite i Danmark, hører Erik Ib Schmidt vel i hvert fald til den, og man kan heller ikke beskyldes ham for at mangle forståelse for mere generelle samfundsproblemer – også udover de specifikt danske. Og så skriver han minsandten følgende (*Dansk Arbejde* 1976 nr. 7–8, side 6):

„Atomkraftværker er baseret på uran, som vi ikke har i denne del af riget i større koncentrationer. Vi har nok masser af uran overalt og navnlig på Bornholm, men i meget fortyndet beliggenhed, så det kan ikke anvendes. Derimod ligger der nogle forholdsvis koncentrerede forekomster på Grønland, som det nok vil have interesse at få udforsket nærmere. Vi kører i øjeblikket et forsøgsprojekt på Risø på basis af uranmalm, der er hentet fra Grønland. Hvis det går godt, vil man bygge et større anlæg, og hvis det så viser sig at fungere, vil man bygge et meget stort anlæg, og det skal ligge på Grønland, så man ikke skal slæbe al malmen hened, men kun den tredjedel eller fjerdedel promille, som er anvendelig.“

Uden overhovedet at komme ind på en realitetsdrøftelse af dette projekt må man vel nok have lov at notere, at „vi“ og „man“ åbenbart er danskere, og at Schmidt end ikke synes at være opmærksom på, at et sådant projekt ikke ville kunne undgå at få meget vidtgående konsekvenser for det grønlandske samfund, hvis det blev gennemført. Er der

kort sagt noget at sige til, at grønlænderne bliver sure i betrækket, når de læser sådan noget? I denne forbindelse må man jo ikke glemme, at man kan finde læssevis af tilsvarende eksempler i danske aviser og tidsskrifter.

50. Den næste problemkreds, jeg vil nævne, er knyttet til spørgsmål om forureningsrisiko, fysisk miljø og økologiske mekanismer, der jo er langt mere sårbare, jo højere mod nord man kommer. I arktiske egne er problemerne af en helt anden dimension end f. eks. i Nordsøen. Dette spørgsmål er ikke indgået ret meget i den danske debat.

Anderledes i Norge. Her har man løbende en knaldhård debat, hvor forskellige ministre med modstridende synspunkter polemiserer mod hinanden i den norske „Efter Radioavisen“. Et af hovedproblemerne er, om man skal påbegynde efterforskning efter olie *nord for den 62. breddegrad*. Det har der hidtil været flertal imod, og det er der, så vidt jeg ved, fortsat. På denne baggrund er det jo interessant at observere, at olieområderne i Grønland ligger nord for den 62. breddegrad – og alligevel har man i Danmark ubekymret sagt: Nu starter vi.

51. Min sidste observation m. h. t., hvordan man uden for Danmark ser på disse problemer, stammer fra Færøerne. I sin sidste Olai-tale sagde den færøske lagmand (i dansk oversættelse):

„De forhandlinger, der har været med regeringen om undergrunds-spørgsmålet, er endnu ikke afsluttet. Dette spørgsmål er meget sårbart og

Den færøske lagmand: "Landsstyret er stadig af den opfattelse, at det ikke haster så meget at tillade sådant arbejde, fordi faren for forvanskning af vor økonomi, vor kultur og den livsform, vi har valgt, er meget stor."

er blevet det endnu mere af den fremgangsmåde, der har været fulgt i Grønland ... Landsstyret er stadig af den opfattelse, at det ikke haster så meget at tillade sådant arbejde, fordi faren for forvanskning af vor økonomi, vor kultur og den livsform, vi har valgt, er meget stor."

Det er altså ikke bare hentet ned fra den blå luft, når jeg tidligere var inde på, at mineraludvinding kunne føre til alvorlige problemer for den grønlandske kultur og den livsform, grønlænderne har valgt – hvis man da kan påstå, at grønlænderne af i dag selv har valgt deres nuværende livsform. Lagmandens betragtninger er

jo udtryk for, at man på Færøerne i forbindelse med det fundamentale afvejningsproblem nr. 1 foretrækker en langsommere udbygning, og også at man fra færøsk side i forbindelse med det fundamentale afvejningsproblem nr. 2 foretrækker den lavere færøske indtjening – eller måske snarere at formuleringen af dette fundamentale afvejningsproblem ikke fra færøsk side accepteres uden forbehold, jfr. de spørgsmålstejn jeg ovenfor var inde på i denne forbindelse.

52. Når det ikke er så svært at forstå den tilbageholdenhed, man altså udviser

på Færøerne m. h. t. mineralproblemerne, så hænger det naturligvis ikke blot sammen med problemerne m. h. t., at samfundet får sine indtægter udefra placeret på en meget ensidig og konjunkturfølsom måde. Tilbageholdenheden hænger nok først og fremmest sammen med de problemer, som små samfund nødvendigvis vil få ved at lukke store internationale selskaber indenfor, jfr. mit tredje forbehold ovenfor i forbindelse med fundamentalt afvejningsproblem nr. 2. På denne baggrund ville det være urealistisk at regne med, at de planer, selskaberne opstiller, altid vil være ensbetydende med et stabiliserende element i den økonomiske politik på stedet. Og denne faktor er naturligvis af særlig stor betydning, når den økonomi, disse selskaber slippes løs i, er så lille som den færøske – eller den grønlandske.

Man kan også udtrykke det på den måde, at mens fase I – jfr. tavle 3 – i hvert fald var forbundet med den fordel, at *højkonjunktoren var politisk styrbar*, fordi den var båret af offentlige udgifter, så er der al mulig grund til at tro, at *det samme ikke vil være tilfældet med fase III's højkonjunktur – hvis den kommer*. Hvordan den vil forløbe, kan meget hurtigt komme helt ud af politisk kontrol, det være sig grønlandsk eller dansk, fordi den eventuelle højkonjunktur netop vil være baseret på beslutninger i udenlandske gigantselskaber.

53. Samtidig skal man vist være meget optimistisk, hvis man tror, at det i praksis vil være muligt at påvirke koncessionshaverne til at foretrække en mindre effektiv grønlandsk arbejdskraft for en

mere effektiv, hentet udefra, jfr. de betragtninger jeg var inde på i slutningen af min omtale af fase II. Hvis det er rigtigt, at de koncessionsaftaler, man allerede fra dansk side har indgået m. h. t. den grønlandske olie, er de hårdeste, man i international sammenhæng endnu har kendt, betragtet fra koncessionshavernes side – og det synspunkt hører man nogen gange fremført – så betyder dette jo samtidig, at man næsten har retfærdiggjort ønsker fra koncessionshaverne om at få den mest effektive service, man kan tænke sig. Det vil realistisk set næppe i en overskuelig fremtid være ensbetydende med, at det bliver grønlandske ansatte i disse selskaber, der kommer til at dominere.

Efter sigende skulle man allerede have fået forøget disse vanskeligheder i *kommunalt regi*, efter at man har fået kommunalt selvstyre. Det påstås – selv om det umiddelbart lyder paradoksalt – at en af virkningerne heraf skulle være, at de grønlandske kommuner nu – i langt højere grad end de danske myndigheder på Grønland forud for selvstyret – insisterer på at få de billigste tilbud udnyttet i forbindelse med bygge- og anlægsaktiviteter etc., uanset om konsekvensen heraf er, at man kommer til at anvende ikke-grønlandsk arbejdskraft, samtidig med at grønlændere går ledige. Hvorvidt dette i givet fald skyldes, at grønlandske kommunalpolitikere på deres vælgeres vegne er særlig prisbevidste – og tilsvarende mindre bevidste m. h. t. beskæftigelse af grønlændere – eller om forklaringen snarere er, at beslutningerne i realiteten træffes af den kommunale administration – og altså af dan-

skere – skal jeg lade være usagt. Men hvis fænomenet er korrekt observeret, er der jo i hvert fald ikke noget at sige til, hvis koncessionshaverne skulle føre samme politik.

54. I det hele taget skal man jo gøre sig klart, at spørgsmålet om eventuelle mineral-aktiviteter ikke er begrænset til virkningerne på selve produktionsstederne. Som nævnt drejer det sig om store, dyre og sårbare aktiviteter – som jo oven i købet just ikke foregår særlig centralt set fra omverdenens synspunkt. Derfor vil der nødvendigvis opstå et meget stærkt behov for „opbakkingsindustrier“, altså for alle mulige former for service samt for reparationsaktiviteter osv., samtidig med at der vil blive stillet forøgede krav til det, man med et teknisk udtryk kalder infrastruktur, dvs. krav til transportmuligheder – for personer og for gods – til kommunikation af enhver tænkelig form etc., etc.

I denne forbindelse opstår der i hvert fald to typer af problemer, hvis løsning vil være af helt afgørende betydning for grønlandernes muligheder for at blive beskæftiget i deres eget erhvervsliv: *Hvem skal kunne udføre de nævnte aktiviteter, og hvordan skal de prioriteres i forhold til de øvrige grønlandske behov.* Jeg skal prøve at sige lidt om dem begge, men mest om det første problem.

55. Mine kommentarer med hensyn til det første spørgsmål vil tage udgangspunkt i et citat. Det er det sidste, jeg vil komme med, men til gengæld det allermest centrale og vigtige – ikke mindst ud fra et økonomisk-politisk synspunkt.

Citatet stammer fra et interview, som den grønlandske radioavis havde den 13. marts 1976 med direktør Gunnar P. Rosendahl. Rosendahl er som bekendt direktør for Grønlands Tekniske Organisation (GTO) og er derved en af de mest centrale personer m. h. t. beslutninger om bygge- og anlægsvirksomheden på Grønland. Interview'et, som jeg har hørt og senere fået en båndafskrift af, handlede hovedsagelig om forskellige procedureændringer til imødegåelse af byggesjusk på Grønland. Afslutningsvis stillede medarbejderen fra den grønlandske radioavis imidlertid et mere generelt spørgsmål:

„Er GTO opmærksom over for det perspektiv, at et par udsendte firmaer er i gang med at etablere sig heroppe?“

Hertil svarede Rosendahl:

„Ja, det er vi i allerhøjeste grad. Der har igennem årene flere gange fra visse firmaer været interesse i at slå sig ned, og de har i disse tilfælde snakket med os om det. Vi har hver gang bedt om og henstillet til dem, at de ikke slog sig ned. I det øjeblik – skal vi sige – et stort entreprenørselskab slår sig ned i Godthåb, hvad er så mestrenes kapacitet – ja den er jo ubegrænset. Nogle af disse firmaer er jo så store, at de kan håndtere alt arbejde i Godthåb, hvis det skulle være. Det ville give en forvridding, og derfor har vi bedt dem om at lade være. Den situation, vi er inde i nu, er, at vi i langt mindre grad fører kontrol med detaljer i priser, i byggeriet; altså vi har simpelthen afskaffet det, der hedder kontrolpris. Vi mener, at

“Grønland kan ikke på alle områder betragtes som en del af det danske rige på lige fod med f. eks. Tåsinge.”

konkurrencen imellem mestrene efterhånden er så vidt fremskreden, at vi kan arbejde på samme måde som i Danmark i et konkurrencesamfund. Men dermed må vi også lukke op – Grønland er jo et åbent land – for disse firmaer, der ønsker at slå sig ned. Jeg kan meget vel se den frygt, der er, men det er et led i normaliseringen.“

Hertil spørger medarbejderen:

„En konsekvens, som GTO i og med, at den har erkendt det, i og for sig er parat til at acceptere?“

Hvortil Rosendahls afsluttende svar er:

„Jeg mener, at vi er nødt til at acceptere. Vi kan ikke stritte imod.“

56. Se, det er jo rene ord for pengene. Det mest overraskende er måske, at

disse synspunkter i al fredsommelighed kan fremsættes af en embedsmand i et radiointerview. De konklusioner, der følger af Rosendahls synspunkter m. h. t. *den fremtidige erhvervs politik for grønlænderne*, er jo så afgørende, at de i hvert fald havde fortjent en forudgående politisk drøftelse i såvel landsråd som folketing.

Hvad der er tale om er jo, at på et tidspunkt, hvor der tales meget om beskæftigelsesproblemerne for grønlænderne, og hvor problemer i forbindelse med hjemmestyre etc. er kommet i søgelyset – hvad der jo indebærer, at Grønland altså ikke på alle områder betragtes som en del af det danske rige på linje med f. eks. Taasinge – netop på et sådant tidspunkt sker der administrativt en kursændring, som i realiteten indebærer, at mulighederne for, at grønlæn-

derne selv kan få en aktiv rolle i det grønlandske erhvervsliv, bliver yderligere forringet.

I realiteten er Rosendahls udtalelser jo udtryk for en fastholden af ligheds- og enhedsdoktrinen på det økonomiske område. De problemer, denne doktrin har medført gennem 1960'erne, er udførligt omtalt tidligere. Men doktrinen betragtes altså fortsat som en selvfølge m. h. t. erhvervspolitikken. På denne baggrund er der i hvert fald grund til endnu en gang at minde om adgangen – i lighedens navn – for alle til at stjæle brød og at sove under broerne, jfr. ovenfor.

Man kan på Grønland lave alle de erhvervs-støtteordninger, man vil. Men de vil kun kunne blive af helt marginal betydning i forhold til det tilbageslag, der uundgåeligt vil ramme mulighederne for at beskæftige grønlænderne, hvis de skal konkurrere med de udenlandske giganter. Og disse vil nok medbringe deres egen arbejdskraft, i hvert fald for den dels vedkommende, hvor der blot kræves et minimum af uddannelse. Man må altså se i øjnene, at man kan få en parallel til forløbet under udgiftsekspllosionen m. h. t. de offentlige anlæg i 1960'erne, jfr. ovenfor. – Var der nogen, der påstod, at man lærer af sine fejltagelser?

57. Det er vel også svært at komme bort fra, at det *ikke er tilfældigt*, at „den faktiske liberalisering“ af adgangen til den grønlandske bygge- og anlægssektor med henblik på at give store udenlandske entreprenørselskaber adgang hertil netop er ved at ske på det *tidspunkt, hvor man*

tilsyneladende er ved at satse på mineralsektoren. Det understreger altsammen blot, at denne sektor, hvis den kommer rigtig i gang, ikke vil løse problemer m. h. t. at give grønlænderne den faktiske indflydelse på udviklingen i det grønlandske samfund og give dem beskæftigelsesmuligheder i det. Tværtimod vil mineralsektoren med tilknyttet bygge- og anlægsvirksomhed i stor stil nødvendigvis ud fra et grønlandsk samfundssynspunkt blive et nyt „fremmedelement“, hvad enten man kan lide det eller ej. Herved bliver den nævnte „liberalisering“ et skoleeksempel på det, jeg var inde på i indledningen, nemlig at selve dette, at de politiske myndigheder ikke foretager sig noget, kan få endnu alvorligere konsekvenser end dem, der følger af de beslutninger, man faktisk træffer.

58. Udbygningen af mineralsektoren med tilhørende infrastruktur etc. vil også gribe ind i de erhvervspolitiske muligheder på Grønland på anden vis. Som bekendt gælder der jo også udgiftsrammer for de danske offentlige udgifter på Grønland, og herved opstår der nødvendigvis *problemer m. h. t. prioriteringen.* Sætter man inden for disse rammer på anlægsområdet f. eks. på en udbygning af flyvetrafikken, der jo især vil stå på de store udenlandske selskabers ønskeddel, ja så formindsker man samtidig mulighederne for at sætte ind på områder, der især kunne komme grønlændernes lokale beskæftigelsesmuligheder til gode, f. eks. en udbygning af kysttrafikken.

Mulighederne inden for mineralsektoren
59. Efter disse mange, mere generelle overvejelser om mulige strategier inden for mineralsektoren er der nok nogen, der gerne vil vide lidt om, hvilke forekomster det egentlig drejer sig om. Imidlertid har jeg ikke megen forstand på de tekniske sider af sagen, så jeg må begrænse mig til nogle ganske få randbemærkninger. De vedrører olie, jern, uran og el samt følgeinvesteringer i infrastruktur m. v.

60. M. h. t. *olie* har man allerede sluppet katten ud af sækken, idet der er givet koncessioner til olieeftersforskning ud for kysten vest for Grønland. Jeg skal ikke komme med detaljer, men blot nævne, at koncessionshaverne har forpligtet sig til i løbet af de tre første år at investere en halv milliard kr. i alt i efterforskningen. Det er jo da en slags penge – også for dem, der investerer dem. Så hvis efterforskningen fører til, at man faktisk finder olie – jeg vil ikke bruge vendingen, at efterforskningen får et positivt resultat, for jeg er altså langt fra sikker på, at resultatet ud fra mange synspunkter vil være positivt for det grønlandske samfund – men hvis man altså finder olie, så vil det givetvis være vanskeligt at forhindre, at produktionen faktisk kommer i gang i det tempo, som koncessionshaverne måtte være interesseret i. Men måske kan man øve indflydelse på den form, produktionen vil foregå under. Det kommer jeg tilbage til.

61. *Jernforekomsterne* har været fremme i debatten, men ikke på nogen meget

fremtrædende plads. Det drejer sig om et fantastisk projekt, som man nok skal komme til at høre om inden længe.

Inden for Godthåb, altså på vestsiden af Grønland, har man fundet enorme mængder af jernmalm. Kvaliteten er ikke så god som tilsvarende forekomster i Sverige, men mængderne er til gengæld formidable. Om projektet vil være lønsomt er vist endnu ikke afklaret helt, men at det i givet fald vil blive „kørt“ af udenlandske selskaber, er der vist ingen tvivl om. De planer, der er omkring dette projekt, er gigantiske. Jernværket forudsætter bl. a., at der inden for Godthåb bygges en helt ny by til ca. 10.000 indbyggere. Mon der virkelig er nogen, der tror, at en sådan by i givet fald vil kunne undgå at komme til at virke som et fremmedelement i det grønlandske samfund?

62. *Uranplanerne* kender jeg endnu mindre til. De befinder sig i hvert fald også på et mere foreløbigt stade, som det bl. a. fremgik af citatet fra Erik Ib Schmidt, som jeg tidligere var inde på. De forekomster, man interesserer sig mest for, ligger nede i Grønlands sydlige ende.

63. Endelig er der spørgsmålet om, i forbindelse med is- eller vandkraft, at etablere *el*produktion i en meget stor skala. Også på dette område er planerne foreløbige, men ud fra et teknisk synspunkt skulle der være meget store muligheder.

64. Afslutningsvis kan der i denne forbindelse være grund til at gentage, at

“Elproduktion er der muligheder for.”

virkningerne for det grønlandske samfund af disse projekter jo ikke er begrænset til de direkte projektinvesteringer. Der kommer afledte investeringer på en lang række områder, bl. a. i forbindelse med udnyttelse af og transport af mineralforekomsterne samt i forbindelse med den tilflytning af udlændinge, der i så fald må påregnes, både i anlægs- og i driftsfasen.

Et grønlandsk problemkatalog

65. Hvordan man nu vil stille sig til disse muligheder på mineralfronten – og til andre mineralprojekter, der måtte dukke op – er, som det mange gange er fremhævet, politiske spørgsmål. Politiske i relation til danskerne og politiske i re-

lation til grønlænderne. Og her bliver der tale om afvejninger, jfr. de fundamentale afvejningsproblemer ifølge tavle 1 og de kommentarer hertil, som jeg har været inde på. Dem skal jeg ikke gentage.

Derimod vil jeg afslutningsvis prøve at opstille et grønlandsk problemkatalog, der på en lidt tilspidset måde prøver at sammenfatte nogle af de synspunkter, jeg har været inde på. Kataloget er anført i tavle 4.

I katalogets „hoved“ er det fremhævet, at spørgsmålene i forbindelse med mineralsektoren ikke blot vil være et alliggende for *grønlandske og danske politiske myndigheder*, jfr. indledningen,

Grønlandsk problemkatalog

(hvor beslutningerne må træffes af grønlandske og danske instanser, men efterhånden også i høj grad af de *multinationale selskaber*, som måtte blive involveret i mineraludforskning etc.).

A. Mineraler etc., udviklingstempo?

Dels totalt, dels m. h. t. enkelte råstoffer (olie, jern etc.).

B. Mineraler etc., udviklingstype?

Integration i det grønlandske samfund af aktiviteterne?

C. Offentlig investeringspolitik på Grønland.

D. Diskriminering til fordel for grønlænderne?

- Vil man? - Kan man?

E. Hvem er „en grønlænder“?

F. Reservater - for hvem?

Tavle 4.

men også – så snart aktiviteterne måtte være kommet i gang – for de *multinationale selskaber*, der i givet fald bliver impliceret. At det ikke vil blive let at koordinere sådanne beslutninger, siger sig selv.

66. Det første punkt i problemkataloget kan jeg omtale ganske kort, da jeg ikke har meget at tilføje til, hvad jeg tidligere har været inde på. Det drejer sig om *udviklingstempoet* m. h. t. eventuelle mineralerforskningsprojekter med påfølgende udnyttelse. Som jeg tidligere har fremhævet, er det efter min mening ikke nogen frugtbar problemstilling at diskutere spørgsmålet om mineraludvinding som et enten-eller, men snarere at drøfte spørgsmålet i et tidsmæssigt perspektiv. Hvor hurtigt og hvordan skal man evt. i givet fald starte m. h. t. hvilke mineraler?

Det er klart, at ved afgørelsen af dette spørgsmål indgår alle de afvejningsproblemer, jeg i det foregående har været inde på. Hertil kommer en række andre synspunkter. Hvis man f. eks. venter, at de pågældende mineraler i fremtiden skulle kunne påregne en relativ prisstigning, er det jo i sig selv et argument for at udsætte aktiviteterne. Samtidig må man nok gøre sig klart, at har man først givet grønt lys for efterforskningsaktiviteter på et bestemt område, så er det meget vanskeligt efterfølgende at opstille supplerende betingelser i relation til koncessionshaverne med henblik på at bringe efterforsknings- og udnyttelsestempoet under kontrol – endsige at stoppe udnyttelsen, hvis der under efterforskningsfasen på-

vises forekomster, som sandsynliggør en rentabel udvinding.

67. Det andet spørgsmål i problemkataloget vedrører *udviklingstype* ved en eventuel mineraludvinding. Det bliver jeg nødt til at sige lidt mere om.

Sagen er jo den, at de fleste typer af mineralproduktion kan foregå på forskellig måde. Eksempelvis kan man foretage en *større eller mindre grad af bearbejdning på stedet*. Ud fra et økonomisk synspunkt vil det ofte være fordelagtigt at foretage en vis bearbejdning på stedet, bl. a. med henblik på at formindske de efterfølgende transportomkostninger. Men heroverfor står naturligvis spørgsmålet om de samfundsmæssige virkninger set fra et grønlandsk synspunkt. Her bliver der igen tale om politiske afvejninger. Hvor stor beskæftigelse skabes der i givet fald herved – og bliver det beskæftigelse til grønlandere eller til udefra kommende på de forskellige uddannelsesniveauer? Hvilke afledede virkninger vil disse aktiviteter få for det grønlandske samfund? Vil der herved opstå en forstærket tendens til, at grønlanderne føler sig fremmedgjorte i deres eget samfund? Hvilke yderligere forurenings- og miljøproblemer vil en evt. yderligere forarbejdning give anledning til?

Hvis man er bekymret for perspektiverne på disse områder, vil det nok være den mest nærliggende strategi, at man, i hvert fald på kortere sigt, begrænser bearbejdningsgraden på Grønland mest muligt, selv om dette skulle føre til en forringelse af rentabiliteten i de enkelte mineralprojekter.

I direkte forlængelse heraf ligger en anden løsningsmulighed, nemlig den såkaldte „indkapslingsstrategi“. Ideen er, at for at begrænse de afledede negative virkninger og altså bidrage til, at det grønlandske samfund ikke bliver udsat for så store påvirkninger udefra, at det går endnu mere op i limningen, end det allerede er sket, skal man søge at holde mineralaktiviteterne og det grønlandske samfund så adskilte som muligt. Mineralaktiviteterne skal altså „indkapsles“, ligesom militære baser på Grønland.

I forbindelse med denne idé må det for det første fremhæves, at dette rent faktisk ikke nødvendigvis altid vil volde de store problemer i forbindelse med selve produktionsstedet. Nutidens transportmidler medfører, at det f. eks. ikke volder vanskeligheder at sende arbejdsstyrken på „Greenex“ direkte ud af Grønland, når de pågældende har fri, og noget tilsvarende gælder for olieplatforme etc. Mere tvivlsomt vil det ofte være, om strategien kan anvendes i forbindelse med den afledede udbygning af infrastruktur og opbakkingsindustrier. Under alle omstændigheder indebærer indkapslingsstrategien en målsætning, som ikke nødvendigvis skal opfyldes enten 100 pct. eller slet ikke. Igen kan der være tale om grader.

Et helt andet spørgsmål er så, om der vil være tilslutning til denne strategi, der altså indebærer, at man minimerer kontakten mellem mineralsektoren og den grønlandske befolkning i erkendelse af de mangeartede problemer, en sådan kontakt vil kunne give anledning til. Selv tror jeg – for nu også et enkelt sted klart at angive mine egne præferencer –

at indkapslingsstrategien vil være helt nødvendig, hvis man for alvor kaster sig ud i mineraleventyret.

Denne vurdering er jeg til gengæld stort set ene om. De involverede selskaber er naturligvis først og fremmest interesseret i rentabiliteten, og ud fra ligheds- og enhedsdoktrinen er problemstillingen jo direkte irrelevant. Fra grønlandsk side er der vist heller ikke megen begejstring for tanken. Den risiko for det grønlandske samfund, man løber ved at lade mineralaktiviteterne accelerere, er jo af en delvis u håndgribelig karakter og er i hvert fald vanskelig at bedømme præcist, selv om man kan hævde, at man har et fortilfælde i invaderingen udefra i 1960'erne.

Heroverfor står, at mange grønlandere rent umiddelbart vil finde det uacceptabelt, at der foregår betydelige økonomiske aktiviteter på Grønland, som de er afskåret fra, og hvor de ikke vil have beskæftigelsesmuligheder, hvis indkapslingsstrategien gennemføres konsekvent.

68. Problemkatalogets tredje punkt har jeg ikke mange yderligere kommentarer til. Det vedrører altså *den offentlige investeringspolitik på Grønland* for at minde om, at denne ikke vil kunne tilrettelægges uafhængigt af, om man satses på mineralerne eller ej. Det får nødvendigvis vigtige følgevirkninger.

69. Hermed er vi fremme ved de tre sidste punkter, der til en vis grad kan ses i sammenhæng. Også her er der tale om fundamentale politiske problemer, men af en art som der ikke tales meget om. Udgangspunktet er den formelle ligheds-

“Hvem er en grønlander?”

og enhedsdoktrin på det økonomiske område, som den klart blev formuleret i citatet fra Rosendahl. Tilslutter man sig denne formulering, er problemet irrelevant. *Diskriminering til fordel for grønlanderne – selvfølgelig vil man ikke det.* Der er vist heller ikke mange andre danskere, der er varme på den idé – det ville jo også stride mod EF-reglerne!

Jeg skal ikke her i afslutningen udbyde, hvorfor jeg gerne har villet sætte problemet i søgelys. Det skulle vist være fremgået af det foregående, at det grønlandske samfund – og i hvert fald en meget stor del af den grønlandske befolkning – kulturelt og økonomisk vil kunne blive de store tabere i forbindelse med en accelereret udvikling på mineralfronten. Og hvis man har den vurdering,

følger det i hvert fald automatisk, at man må se sig om efter foranstaltninger, der kunne tænkes at bøde herpå. Men det er da klart, at *initiativer på disse områder – og diskriminerende foranstaltninger til fordel for grønlanderne behøver jo ikke at være altomfattende – ifølge sagens natur i givet fald må komme fra grønlandsk side.*

70. Når spørgsmålet er ømtåleligt, hænger det naturligvis bl. a. sammen med, at man, hvis man vil diskriminere, må gøre op med sig selv, *hvem en grønlander er*, jfr. det femte punkt i problemkataloget. Igen må det naturligvis være op til grønlanderne at tage stilling til spørgsmålet, og jeg skal derfor indskrænke mig til to fodnoter til problemet.

“Der opbygges en samfundsstruktur, hvor folk, der kommer udefra, er dem, der dominerer, mens “de indfødte” ender i reservater.”

For det første ville det jo være en nærliggende mulighed i givet fald bl. a. at knytte an til, hvorvidt de pågældende behersker *det grønlandske sprog* på en nærmere angivet måde.

For det andet kan der være grund til at pege på, at alle de ømtålelige områder, jeg nu vader rundt i, i hvert fald stiller sig mindre kompliceret, end tilfældet er i Afrika, for nu at drage en sammenligning, der naturligvis kun holder et stykke vej. Sagen er jo, at det er *de fjerreste udefra kommende, som er indstillet på at blive på Grønland i hele deres levetid* – for slet ikke at tale om deres børns. Dette forhold giver problemer på andre områder, men det vil i hvert fald i sig selv gøre det lettere for grønlænderne at overtage Grønland, hvis de engang når at indhente den grønlandske struktur, som den nu er udbygget –

eller rettere som den til den tid måtte være udbygget.

71. De problemer, jeg her har kredset om, kan i en provokerende form formuleres som det sidste punkt i problemkataloget: *Reservater – for hvem?* Udgangspunktet er naturligvis det fra mange andre dele af verden velkendte, at hvor der er fundet mineraler etc., kommer den lokale befolkning og den lokale kultur næsten altid under pres. Der opbygges en samfundsstruktur, hvor folk, der kommer udefra, er dem, der dominerer, mens „de indfødte“ ender i reservater.

Et af mange tænkelige alternativer til en sådan udvikling på Grønland ville være at man i stedet anbragte udlændingene i reservater, jfr. indkapslingsstrategien ovenfor. Dette skal jeg ikke ud-

dybe, men kun sige, at der efter min mening skal en stor del optimisme til, hvis man på forhånd vil afvise den mulighed, at det bliver grønlænderne, der ender i reservaterne – det være sig rent geografisk eller forstået som den sociale underklasse (taberne) i den befolkning, der om et par årtier vil findes på Grønland, hvis mineralaktiviteterne intensiveres.

Sammenfatning og afslutning

72. Som jeg indledningsvis var inde på, har det været mit formål at pege på en række problemer m. h. t. indholdet af den fremtidige politik på Grønland. Når jeg har lagt så forholdsvis megen vægt på problematikken om mineralaktiviteterne, skyldes det naturligvis, at der her er tale om økonomiske enheder, der m. h. t. investeringsudgifter, produktionsens omfang, geografisk koncentration, krav til offentlige faciliteter, størrelsen og sammensætningen af arbejdsstyrken osv. står i et absolut misforhold til hidtil kendte dimensioner inden for det grønlandske samfund. Virkeliggøres disse mineralaktiviteter uden en klar og fast styring inden for rammerne af en fastlagt økonomisk politik på Grønland, mener jeg, at dette uundgåeligt vil afstedkomme ganske betydelige og næppe – i hvert fald set med grønlandske øjne – ligefrem ønskelige konsekvenser for den grønlandske befolknings erhvervsmønstre, levevis, kultur og trivselsmuligheder.

Samtidig har jeg gerne villet fremhæve, at for mig at se mangler debatten om Grønlands fremtid indbyrdes sammenhæng. Man er på en række områder

ved at forlade ligheds- og enhedsdoktrinen i dens rendyrkede form, jfr. f. eks. debatten i hjemmestyrekommissionen, men man opretholder og skærper denne doktrin på det økonomiske område. Og gør man det, er man godt på vej til at fraskrive sig muligheden for at anvende en række økonomisk-politiske instrumenter, som kunne udnyttes under udformningen af en helhedspolitik med henblik på at forme et grønlandsk samfund, som den grønlandske befolkning og de grønlandske politikere kan øve indflydelse på.

Mineralproblematikken er et hovedeksempel på det manglende helhedssyn i debatten. Tilsyneladende diskuteres mineralaktiviteterne i øjeblikket mere eller mindre løsrevet fra de øvrige grønlandske problemer, og oven i købet sådan at mineralspørgsmålet lader til at have første prioritet. Men dette kan da ikke være en rigtig problemformulering. Hvad der – som en påtrængende nødvendighed – især må være behov for er, at der snarest – og først og fremmest under aktiv grønlandsk medvirken – udformes en økonomisk helhedspolitik for Grønland. Denne politik skal som grundstamme udformes ud fra målsætninger for det grønlandske samfunds udviklingsmønster, trivselsvilkår og erhvervsmæssige struktur, hvor en strategi for mineraludvinding og anden mammutindustri naturligvis vil indgå som et element, men som et *i forhold til helheden underordnet og ikke overordnet element*. Så længe en sådan helhedspolitik ikke er besluttet, har jeg svært ved at se, hvordan det skal blive muligt at styre mineralaktiviteterne således, at de indgår

"Tak du Gud, min dreng, at du ikke kom for Ribe ret."

som et balanceret led i den grønland-
ske samfundsøkonomiske udvikling.

Måske vil der være nogen, der ud fra, hvad jeg i det foregående har været inde på, vil klassificere mig som negativt stemt over for økonomiske fremskridt og økonomisk vækst på Grønland. Sagen forholder sig imidlertid præcis omvendt. Jeg kan nemlig meget vel forestille mig, at en formuleret økonomisk helhedspolitik for Grønland som et naturligt element også vil omfatte mineraludvindingsprojekter. En hensigtsmæssig helhedspolitik må imidlertid indbefatte en prioritering og udformning af mineraludvindingsaktiviteterne ud fra det hovedhensyn, at de skal passe ind i og afstemmes efter den økonomiske udvikling på Grønland som helhed.

73. Jeg synes, at man hører alt for lidt om disse problemer i den aktuelle grønlandsdebat, både på Grønland og i Danmark. Det skulle være unødvendigt at understrege, at jeg naturligvis kun har kunnet nå at komme ind på en lille del af disse problemer. For eksempel har jeg slet ikke været inde på de mulige forløb, hvis mineralefterforskningsfasen ender med, at der *ikke* findes mineraler i tilstrækkelig mængde til at muliggøre en eventuel udvinding.

Men især hvis resultatet måtte blive det modsatte, tror jeg altså ikke, at man kommer udenom at tage stilling til en række af de problemer, jeg har været inde på i det foregående. Og her vil man ofte allerede på det tidspunkt, hvor koncessionerne er udbudt, i realiteten have

afskåret sig fra at styre den fremtidige udvikling på de pågældende områder. Det er ud fra disse synspunkter, jeg tidligere var inde på, at de næste 5–10 års politik på Grønland kan komme til at bestemme det grønlandske folks skæbne.

Som sagt hører man ikke meget om disse spørgsmål. Taler man med folk i Danmark, der er mere grønlandskyn- dige end jeg selv og samtidig har kontakt med mineralproblemerne, kan man sommetider sidde tilbage med den fornemmelse, at de pågældende efterhånden har fået en mere og mere resigneret holdning til de problemer, jeg har prøvet at skitsere. De afviser ikke, at mineral- aktiviteter kan give anledning til i hvert fald nogle af de problemer, jeg har væ-

ret inde på, men kan ikke rigtig se noget alternativ.

Deres betragtninger ender derfor af og til i konklusioner i retning af, at det dog i hvert fald endnu ikke er gået helt galt, og at det nok i hvert fald ville være gået endnu værre, hvis det havde været et andet land end Danmark, der havde stået for udviklingen på Grønland. Det skulle altså være en trøst for os – og for grønlænderne.

Og så er det, man sidder og tænker, at det danske motto for vores grønlands- politik måske om tyve år vil være, at vi siger til grønlænderne, som kællingen sagde til sønnen: „Tak du Gud, min dreng, at du ikke kom for Ribe ret.“ Han hang som bekendt i Varde galge.

GRØNLAND, GRØNLÆNDERE OG DANSKERE.

Kvinden med taske repræsenterer handel og vandel i Grønland, Danmark og andre EF-lande.

Manden med stokken og rosen – danskerens humoristiske egenart.

Den svømmende moder – MOR DANMARK.

Den svømmende dreng/pige – SØN/DATTER GRØNLAND.

Øldåser og menneskeflag – DEN NATIONALE STOLTHED.

BILLEDET er en fortolkning af begrebet HEJ.

Solen og de hvide folk – FORTIDEN I BEGGE LANDE.